

Obligāts kontrolēt
E. Šampļars

Literatūra un Māksla

LATVIJAS PADOMJU RAKSTNIEKU, KOMPONISTU, MĀKSLINIEKU UN ARCHITEKTU SAVIENĪBU LAIKRAKSTS

1946. G. 11. OKTOBRĪ Nr. 41 (91)

RĪGA

Pirms diviem gadiem — 1944. gada 13. oktobrī — Sarkanās Armijas karaspēks atbrīvoja Rīgu no vācu fašistiskajiem okupantiem, uz visiem laikiem aiztriecot tos no latvju zemes galvaspilsētas ielām, parkiem, laukiem, namiem. Šo dienu kā lielu, gaišu svētku dienu ik gadus kopā ar rīdziniekiem atzīmēs visi Padomju Latvijas republikas iedzīvotāji.

Rīga, Baltijas jūras piekrastes skaistule, šai dienā atkal atguva brīvību, atkal kļuva par padomju Rīgu, par Latvijas Padomju Socialistiskās Republikas galvaspilsētu, par latviešu tautas saimnieciskās un kulturālās dzīves centru.

Rīga augusi un veidojusies ciešā sakarā ar lielās Krievijas kultūru un ekonomiku. Kad 1919. gadā latviešu buržuāzija nodeva savu tautu tās simtgadu ienaidniekam — vācu imperialismam, — un par to dabūja tiesības valdīt pār zemi, Latvija atkal izrādījās nogrieztā no Padomju Savienības, varmācīgi tika sarautas visas kulturālās un saimnieciskās saites ar Padomju Savienību. Rīgas, tiklab kā visas Latvijas atstātībā iestājās pagurums: apkūsa lielākās rūpnīcas, apsika liela darba ritms ostā, safrūka dzīvošie sakari ar lielās krievu tautas kultūru.

Pirms sešiem gadiem, Latvijai testā joties Padomju Savienības republiku brālīgajā saimē, atjaunojot vēsturiskās saites ar krievu tautu, Rīgai atvērās visas iespējas kļūt par vienu no lielākajām un skaistākajām Baltijas piekrastes padomju pilsētām.

Bet straujo pilsētas attīstību pārtrauca nodevīgais vācu iebrukums mūsu zemē. Vairāk nekā trīs garus gadus Rīgā, latviešu zemes sirdī, saimniekoja vācieši — mūsu tautas nāvīgākie ienaidnieki — cenzdamies ne tikai fiziski izdzīvot no tās latviešu tautu, bet arī šīs pilsētas latvisko garu, tās nacionālo kultūru, pārvēršot to par vācu kolonistu rezidenci, par vācu karaspēka kazarmu. Viņi izdzina no pilsētas Raiņi, izlaupīja muzejus un bibliotēkas, piesārņoja literatūru un teātru ar latviešu tautas dzīvības interesēm svešu un naidīgu ideoloģiju. Viņi gribēja sev piesavināties visu, ko septiņi simti gadus latviešu darba laudis, liekot akmeni uz akmeņa, te bija cēlušies, un, kad redzēja, ka to nevarēs, gribēja iznīcināt.

Ienaidnieks domāja, ka, pārdēvējot Brīvības ielu, viņš iznīcinās arī tautas tiesmi pēc brīvības. Tas viņam neizdevās. Rīga, kas visos apspiestības laikos bija latviešu tautas atbrīvošanas cīņu centrs, godam attaisnoja šo savu nosaukumu arī šai visdrūmākajā verdzības naktī. Rīgas ielās no latvju patriotu rokām atrada galu ne viens vien hitlerietis jau tad, kad Sarkanā Armija vēl aizstāvēja Maskavu, kad kaujas vēl risinājās Staļingradas ielās un Rīga bija tūkstošiem kilometru tālā ienaidnieka aizmugurē. Rīgā jau 1941. gadā, Latvijas okupācijas pirmajos mēnešos, organizējās pirmās pretestības grupas, kas vēlāk izvērtās veselā pagrīdes cīņas organizācijā, aptverot visu Latvijas Padomju Republikas teritoriju.

Rīga bija viens no cīņas lozungiem latviešu strēlniekiem, kas viņus iedvesmoja pašizliedzībai un varondarbiem kaujās. Atstājot uz laiku savu dzimto zemi, neviens no viņiem ne mirkli nebija zaudējis cerību atkal atgriezties Rīgā, padzīt no tās ienaidnieku. Šo cerību piepildīšanās mums garantēja Sarkanās Armijas spēks, visu Padomju Savienības tautu cieša apņemšanās neatstāt ienaidniekam nevienu padomju zemes pēdu. Aizstāvējot Maskavu un Ļeņingradu, atbrīvojot Naro-Fominsku, cīnoties par Staraju Rusu, mēs, plecu pie pleca ar lielās krievu tautas kara-

vīriem, ar ukraiņiešiem, uzbekiem, kazāchiem un citu padomju tautu karavīriem, cīnījāmies arī par Rīgu, par Rīgas brīvību, jo vienas brīvību nevarēja iedomāties bez otras brīvības — tās bija vienas Dzimtenes mātes meitas. Cīņās par Rīgu blakus rīdziniekiem gāja maskavieši, Ļeņingradieši, minksieši, kijeveši, almaatieši, tbiisieši. Un kad 1944. gada 13. oktobrī Augstākais Virspavēlnieks, Padomju Savienības Ģenerālisimuss biedrs Staļins savā Pavēlē atzīmēja kaujās par Rīgu iegūto uzvaru, tai salūtēja Maskava, par to priecējās Petrozavodskā, Kišiņevā, Erevanā, Frunzē.

... Kad vācieši, Sarkanās Armijas triekti, sāka velties projām no padomju zemes un mēs jau 1941.—42. g. ieraudzījām pirmo pilsētu — Borovskas, Kaļiņinas, Velikije Luku, Novosokolņiku drupas, ko viņi atkāpjoties atstāja aiz sevis, mēs ar bažām domājām par Rīgu. Mēs zinājām, ka vāciešiem pietīks nekaunības arī mūsu Rīgu tikpat aukstasinīgi pārvērst drupu kaudzē, ja viņi to paspēs, kā viņi to izdarīja ar Smolensku, Voronežu, Vitebsku, Minsku, Dņepropetrovsku, Čarkovu. Viņi to paspēja tikai pa daļai — Sarkanās Armijas trieciens bija pārāk negādīts un straujš. 1944. gada 13. oktobrī, atgriezušies Rīgā, mēs atradām uzspridzinātu ostu, sagrautus tiltus pār Daugavu, iznīcinātu aeroostu. Viņi sagrāva daļu vecpilsētas ar tās senajiem arhitektūras pieminekļiem, pasta ēku, elektrostaciju. Viņi izlaupīja un aizveda uz Vāciju gadu simteņos sakrātās mākslas vērtības — viena paša Doma muzeja aizvesto eksponātu vērtība sasniedz 273 milj. rubļu. Viņi sadedzināja veco Rātsnamu ar vienu no bagātākajām grāmatu krātuvēm pilsētā — unugnsgrēkā gāja bojā vairāk nekā 800 tūkstoš sējumu grāmatu un vērtīgu rokrakstu.

Raugoties pilsētas pirmajās atbrīvošanas dienās uz daudzām vēl kūpošo drupu kaudzēm, bija grūti iedomāties Rīgu kādreiz atkal ziedošu, bagātu, skaistu pilsētu. Tagad, kad jau divi gadi pagājuši, kopš mūsu Rīga atkal ir brīva, ir pilntiesīgs loceklis Padomju Savienības pilsētā lielajā saimē, kad drupas jau novāktas un uz tām sāk jau pacelties jaunas celtnes, kad zinām par ceturtais Staļina piegādes lielo atjaunošanas un celtniecības plānu, kad esam aculiecinieki tautas darba entuziasmam, kad zinām, ka šai darbā neesam vieni, ka arī tagad, pilsētas jaunceltnes darbā tāpat kā tās atbrīvošanā piedalās Ļeņingrada, Donbass, Urals, kad pilsētā atkal sākušas darboties tās kultūras un mākslas iestādes — augstskolas, opera, teātri, kino — mums neviens nav šaubu, ka Rīga atkal kļūs skaista un bagāta — vēl skaistāka un bagātāka, nekā tā ir bijusi jebkad.

Šodien, Rīgas atbrīvošanas otrajā gadadienā, mums, literatūras un mākslas darbiniekiem, jāapzinās, ka mēs vēl esam lieli parādnieki savai galvaspilsētai un tās cilvēkiem. Augstvērtīgos mākslas darbus mums vēl jāparāda Rīgas stingrā stājā vācu okupācijas gados, kad tā nenolicās iebrocēja priekšā; stāstos, dzejās, dziesmās, simfonijās, gleznās jāparāda latviešu tautas un citu padomju tautu kopīgā varonīgā cīņa par Rīgas atbrīvošanu, jāparāda tautas entuziasms Rīgas atjaunošanas darbā, Rīgas lielā un skaistā nākotne, ko tai nodrošina nesaraujamās saites ar Padomju Savienības kultūru un ekonomiku un Staļina piegāde. Arhitektiem jāraugās, lai celtnes, ko viņi patlaban plāno, lai Rīgas jaunuzbūves un rekonstrukcijas jaunie plāni būtu Rīgas un tās varonīgo iedzīvotāju cieņīgi.

Aleksandrs Čaks Atbrīvotajai Rīgai

Rīga, visi tavi stūri,
Visas ielas tuvas man,
Dzīvi sirmie biezie mūri,
Asfalts, kur mums soļi skan.

Naidā negantā un trakā
Tevi žņaudza ienaidnieks.
Visu drupās tevi sagāzt
Bija viņa jaunais prieks.

Jau aiz mežiem, jau aiz purviem
Šurpu steidza Sarkanā.
Un tu, stāvēt savās durvīs,
Vienmēr teici sevī: — Nāc!

Nāc! Nav spēka mani saliekt
Vācu varai baigajai:
Lepni mani torņu gali,
Ticu Brīves Armijai! —

Viņa nāca. Atbalsoja
Tanku soli gaisā un klajās.
Slava Tai, kas atbrīvoja
Tevi! Slava Sarkanai!

Uzvarēta brūnā baisma.
Rīga, brīva tava sirds.
Ticot cīnījies, un gaisma
Atkal tavos logos mirdz.

Viss pilns rosmes tevi zvana,
Sūrās drupas projām iet.
Straujums tavas dienas gana,
Lampu tulpes nenozied.

Skursteņi tev kūp un zvēro,
Metot zvanznes debešos;
Izslējušies plauksmi vēro
Rožu sārtošos vakaros.

Daugava tev plūst caur sirdi.
Brīvs tai atkal vīlnis lās.
Tu no viņa lepna dzirdi
Darbus tautās brālīgās.

Sveiciens Tai, kas atbrīvoja
Tevi! Sveiciens Sarkanai!
Viņas soli atbalsoja
Sirdis, pakalni un klajs.

VK(b)P CK VĒSTURES ĪSAIS KURSS IZNĀCIS 31 MILJ. EKSEMPLAROS

Pirmajā oktobrī pagāja 3 gadi, kopš iznācis J. V. Staļina darba — «VK(b)P vēstures īsais kurss» pirmais izdevums. Desmitiem miljoniem padomju ļaužu VK(b)P īsais kurss — šis klasiskais darbs, kuram milzīga nozīme padomju tautas idejiskajā nobruņošanā — bija neatņemams palīgs bolševiku partijas vēstures un teorijas apgušanā. Astoņu gadu laikā «VK(b)P vēstures īsais kurss» iznācis 31.318 tūkstoš eksemplāru kopā. Mūsu partijas vēsture tulkota visās PSRS tautu valodās — savā dzimtajā valodā to mācās ukraiņieši, baltkrievi, latvieši, azerbaidžānieši, kazachi, gruziņi u. c. PSRS tautas. Grāmata tulkota arī hakesu, oīrotu, udumtu, čuvašu un daudz citu Padomju Savienību apdzīvojošo tautību valodās.

V. I. ĻENINA UN J. V. STAĻINA SKULPTURĀLO PORTRETU KONKURSS

PSRS Mākslas fonda valde izsludinājusi konkursu V. I. Ļeņina un J. V. Staļina bronzas skulpturālo portretu izgatavošanai. Konkursa nolūks plaši iesaistīt radošā darba sacensībā padomju skulptorus mūsu laikmeta lielāko cilvēku attēlošanai skulptūras darbos. Konkursā aicināti piedalīties skulptori Z. Azgurs, S. Alošins, V. Bogolubovs, Z. Vilenskis, A. Grube, V. Ingals, S. Kononkova, G. Kepinova, V. Līsevs, S. Lebedeva, V. Manizers, V. Merkurova, V. Muchina, G. Neroda, J. Nikoladze, S. Popovs, P. Sabsajns, N. Tomskis, N. Silņikovs un B. Jakovlevs. Bez tam konkursā var piedalīties arī citi skulptori, kas nav saņēmuši uzaicinājumus. Katram konkursā dalībniekam līdz 1947. g. 3. janvārim jāiesūta ģipsis darināti V. I. Ļeņina un J. V. Staļina portreti (bistes) — viena naturālā lielumā un viena 1:10. Par labākajiem darbiem izsniegs 12 premiju.

JAUNA UKRAIŅU OPERA

Kijevas valsts konservatorijas kompozīcijas klases otrā kursa students G. Zukovskis uzrakstījis jaunu ukraiņu operu «Narečena» («Līgava»). Libreto operai uzrakstījis dzejnieks G. Plotkins. Opera stāsta par ukraiņu partizānu cīņām ar vācu fašistiskajiem iebrocējiem.

Latvijas PADOMJU RAKSTNIEKU SAVIENĪBĀ Dzejnieku, komponistu un operas solistu apspriede

7. oktobrī Latvijas Padomju rakstnieku savienībā kopīgā apspriedē par izpildītāju mākslinieku individuālo repertuaru pulcējās mūsu dzejnieki, komponisti un LPSR Operas un baleta teātra solisti. Apspriedē atklāja Mākslas lietu pārvaldes priekšnieks Fr. Rokpelnis. LPSR Operas un baleta teātra dramaturgs dzejnieks Pāvils Vilips nolasiya referatu par padomju mākslas darbinieku uzdevumiem. (Referatu ievietojam atsevišķi.) Pēc referata izraisījās dzīvas pārrunas, kurās piedalījās Mākslas lietu pārvaldes priekšnieks Fr.

Rokpelnis, dzejnieki — Valdis Lukss, Elina Zālte un Jānis Plaudis, komponisti — LPSR Nopelniem bagātais mākslas darbinieks Jāzeps Medīšs, Licīte, Jansons, Zolotoss un Smilga, LPSR Operas un baleta teātra administrācijas pārstāvis Vaivars, solisti — LPSR Nopelniem bagātais mākslas darbinieks Daškova, Vilumanis, Goba, Grinbergs u. c.

Apspriedes dalībnieki pieņēma rezolūciju par dzejnieku, komponistu un dziedotāju ciešu sadarbību veiksmīgākā dziesmu radīšanā un izpildīšanā.

Izvilumi no P. Vilipa referata

Pēdējā laikā — un tas bija jau ielūdzis — mēs, literatūras un mākslas darbinieki, bijām bistamā kārtā nogrimuši savās personīgajās jūtās, noskaņās, apcerēs, pārdomās, bijām noslīguši individualistiski sīkajai un niecīgajai, — mēs bijām piemirsuši lielos mērķus un turpmākos cīņas uzdevumus, bijām zaudējuši aktivitāti un modrību un tādā kārtā, bieži vien paši to neapzinādami, nokliduši no pareizā padomju cilvēka ceļa.

Tāču bija kāda aca, kas vērigi raudzījās mūsu darbos, un atskanēja balss, kam dzijā pašizliedzībā rūp visas mūsu lielās padomju Dzimtenes dzīves un kultūras gaitas. Tā bija mūsu partija, kas laikā mūs brīdināja. VK(b)P CK, savos lēmumos teikdama taisnīgus un bargus vārdus, mūs saukusi attāties no nogrimšanas tukšos un kaitīgos literatūras un mākslas darinājumos un čalojumos. Kā šie trīs lēmumi — par literatūru, dramatisko teātru repertuaru un filmu, tā arī citas rezolūcijas un b. Ždanova runa Ļeņingradas rakstnieku sanāksmē ir stingru, bet pamatotu pārmetumu pilnas.

Latvijas padomju literatūra visumā bija kļuvusi vārga kā zieds bez zemes, pasīva; bija iegrūmusi subjektivismā un individualismā, zaudējuši būtisku sakari ar dzīves īstenību. Mūsu literatūra tādēļ daudzos gadījumos bija kļuvusi nenozīmīga, pat kaitīga, izvēlētas vietas apdarē nekonkretas un pavirša. Šaurās subjektīvās jūtas aizstāja lielos dzīves mērķus un uzdevumus. Patiesām, vēsturiskie un virzošie VK(b)P CK lēmumi mums pavēruši acis uz savas nodarības tukšumu un bezsaturību, pavēruši acis, lai mēs turpmāk veiktu uzdevumus, ko mums dos padomju rakstnieka goda pilnais nosaukums.

Tas pats sakāms par mūsu teātru dzīvi. Arī te bija vērojams tas pats tukšums, bezidejiskums, padomju dzīves vajadzību, padomju cilvēka interešu ignorēšana, aizraušāns ar sājām svešzemju lugām, kurās slavēti kapitalistiskās dzīves aksesuāri un padomju cilvēkam nepieņemamā morale. Padomju mākslai — rakstniecībai, teātrim — jāvirza un jāaudzinā padomju cilvēks. Kāda gan jēga var būt šādam, pret padomju dzīvi vienaldzīgam teātrim, teātrim, kurā ne mazākā mērā neatspoguļojas mūsu padomju dzīves stils, cīņas un uzvaras, centieni un ilgas?

Un vai līdzīgi vārdi nav sakāmi par Padomju Latvijas tēlotāju mākslu un muziku? Vai tās ir ieslēgušās padomju dzīvē ar pilnu jaudu? Nekādā ziņā! Vairums gleznotāju tāpat, šķiet, bija ieslēguši tādas dzīves attēlojumā, ko viņi skata tikai savā individualistiskā aspektā, atrāvušies no sabiedriskās kopības, no tautas centieniem, rūpēm un priekiem, — atrāvušies no visas padomju sadzīves kopības.

Tāpat, ja ieklausāmies muzikā, ar nedaudziem izņēmumiem — tur spēcīgi neskan tautas pašizliedzīgā darba rosmē, padomju dzīvi ceļot, muzikas dažādās formās neskan laikmetīgā, vir-

zošā doma un emocionalitāte. Tai vietā mūsu šīsdienu muzika visumā un pa lielāki tiesai ieslīgst no aktīvās dzīves atrautās kontemplācijās un meditācijās. Muzika ir, bet tā nenāk no dzīves un nav dzīvei.

Ja daudzās visai nozīmīgās rezolūcijās visi šie trūkumi norādīti un tur nosacīti turpmākie mākslas un rakstniecības ceļi, tad kāda ir mūsu atbilde? — Tā var būt tikai viena: mēs gribam kļūt isti padomju mākslinieki, mums kļūdas jāilvēdī, — un mūsu ceļš ir tikai viens: visciešāko saskari ar dzīves īstenību, visus spēkus ziedojošā mūsu Padomju valstij un tautai, lai veiktu lielo uzdevumu. Un šis uzdevums ir pilnvērtīgos mākslas darbos attēlot padomju cilvēku ar viņa cildenajām morālām īpašībām, viņa padomju dzimtenes patriotismu kauju un darba frontē, lielo darba rosmi un pašizliedzību saimnieciskās un kultūras dzīves jauncelsmē.

Tikpat liels uzdevums kā rakstniekiem, muzikājiem, gleznotājiem, tēlniekiem ir arī izpildītājiem radošajiem māksliniekiem, konkrēti runājot — operas teātra dziedotiem. Arī viņiem pienācis laiks dedzīgāk iekļauties padomju dzīves celtniecības darbā, īpaši ar viņu individualajiem koncertiem. Ja mums mantojumā ir daudz labu un pat klasisku dziesmu, tad reiz gan jāieskaita tas, ka ar šādu koncertu repertuaru vien mēs neveiksīm tos lielos uzdevumus, ko mums nosaka mūsu partija un valdība un kas mums kā patiesiem padomju māksliniekiem jāpilda. Daudz bēdīgāk tas, ka dažreiz solisti savu programmu aizpilda ar gaudenādi, sentimentālām, pasīvas dzīves izjūtas izraisītām dziesmām. Padomju māksla ir māksla tautai. Arī dziesmai jāatbilst tautas dvēseles stīgām, jāpauz tas, ar ko šī tauta dzīvo, ar ko viņa elpo. Šis padomju dzīves elpas, šķiet, trūkst lielāko tiesu solistu repertuarā. Bieži dzirdams iebildums, ka trūkst padomju dziesmu. Šis iebildums pareizs tikai pa daļai. Ja attiecīgu vajadzību vēl pamaz, tad vaina saskatāma arī pašos dziedātājos, — viņi izrādījuši par maz iniciatīvas, lai tādās rastos, tāpat komponisti, lai būtu vairāk tekstu.

Iai kā — mums pagrieziens jāizdara arī šai ziņā. Beidzot iekratam mākslas darbiniekam jāzina un jāsaprot, ka katrs apolītiskums, vienaldzība pret tautas politisko dzīvi, vienaldzība pret padomju cilvēku vajadzībām un prasībām nav savienojama ar Padomju valsts interesēm un komunistiskās partijas ideoloģiju. Padomju māksliniekam jāapzinās tā milzīgā atbildība, kāda viņam kā ideoloģiskās frontes pirmās līnijas cīnītājam šodien veicama, aicināt un vedot savu tautu cīņā pret dažādiem socialismam naidīgiem un svešiem noskaņojumiem un tendencēm. Šai atbildības sajūtai jābūtināms uz to, ka valsts un tautas lieta katram padomju cilvēkam ir arī viņa personīgā lieta, kam viņš ziedo visu savu dvēseles spēku, visu savu sirdsdedzi.

REZOLŪCIJA

1. LPSR Valsts Operas un baleta teātra un Filharmonijas solisti, latviešu padomju komponisti, dzejnieki savā kopīgajā sanāksmē 1946. g. 7. oktobrī, noklausījušies P. Vilipa referatu par dziedātāju individuālā repertuaru stāvokli, atzīst, ka tādu latviešu dziesmu, kas atbilst laikmeta prasībām un kas būtu pilnvērtīgas padomju dzīvesmas, pagaidām ir visai maz. Komponisti, ar dažiem izņēmumiem, devuši niecīgu skaitu laikmetīgu, virzošu, padomju patriotisma un celtniecības darba entuziasma apdvestu dziesmu. Tāpat Latvijas padomju dzejnieki vēl maz uzrakstījuši labu padomju dzeju, kas būtu komponējamas dziesmā. Arī solisti dziedātāji bijuši pārāk neaktīvi jaunu padomju dziesmu apgušanā un to iekļaušanā savā repertuarā.
2. Sanāksmes dalībnieki nolēmj: 1. Latviešu padomju dzejniekiem līdz Oktobra revolūcijas 29. gadadienai katram uzrakstīt vismaz vienu jaunu dziesmu tekstu un turpmāk dot vairāk pilnvērtīgu māksliniecisku, komponēšanai piemērotu dzeju;
2. katrs latviešu padomju komponists uzskata par savu pienākumu un goda lietu vēl līdz Oktobra revolūcijas svētkiem sakomponēt vismaz vienu padomju dziesmu;
3. LPSR Valsts Operas un baleta teātra un Filharmonijas solisti apņemas līdz Oktobra revolūcijas 29. gadadienai papildināt savu individuālo repertuaru vismaz ar trim jaunām padomju dziesmām;
4. uzskatīt par vēlamu nodibināt koncertu un estrades repertuāru centru, kas organizētu jauna padomju repertuāra radīšanu;
5. atzīstot, ka Valsts izdevniecībā jaunu dziesmu izdošanas darbs noris neapmierinoši, aicināt izdevniecības vadību izdevniecības turpmākā darbības plānos pastiprinātu vērību veikt jaunu padomju dziesmu izdošanai;
6. Latvijas Padomju rakstnieku savienības dzejas sekcijai un Komponistu savienībai nodibināt ciešāku savstarpēju kontaktu un sadarbību jaunu dziesmu radīšanā.

LATVIEŠU PADOMJU PROZAI JĀKĻŪST AKTUALAI

Pēc vēsturiskā, ārkārtīgi nozīmīgā VK(b)P CK lēmuma par Leningradas žurnāliem «Zvezda» un «Leningrad» arī latviešu padomju literatūrā tika konstatēti lieli trūkumi, nevēlamas, kaitīgas parādības. Pārvērtējot un pārsijājot tikai pēdējā laika literāro devumu, latviešu literatūras apcirks atradās daudz pelavā. Par trūkumiem dzejā daudz runāts un tie galvenajos virzienos jau atklāti. Pieņemtajās rezolūcijās dibināti norādīja arī uz lielām nepilnībām un pat politiskām kļūdām mūsu prozā. Veikāmi stāstnieki savos darbos bija nepareizi parādījuši padomju dzīves īstēnību. Šie rakstnieki dzīvi bija skatījuši nevis no socialistiskās, bet gan no sīkpiļsoniskās pozīcijas. Tādi darbi ir — Elinas Zālītes stāsts «Kērpis», L. Pura — Divi cilvēki un A. Brodeles — Kalmiņi. Šais trijos darbos izkropļota padomju dzīves īstēnība — bijušais lielgruntnieks parādīts kā savādieks, mulķītis, kas nezina, ko dara, vai kā cietējs, vai arī kā tāds, kas viegli pārāug un kļūst it kā par istu padomju cilvēku. Šie trīs autori ar vieglu roku pieraksta ciešanas, pārdzīvojumus un tamlīdzīgus vecveces literatūrā iemīļotus mākslinieciskos panēmienus latviešu tautas lenaidniekiem, tādā veidā tiem pārklājot literāru romantiku un apvijot ar ciešanu un pārdzīvojumu oreolu, kas ataino šos padomju un visas latviešu darba tautas lenaidniekus.

Daudzās nesen notikušās rakstnieku sanāksmēs dibināti norādīja arī uz otru lielāko mūsu prozas trūkumu. Proti — uz to, ka mūsu proza ir neaktuala, mazražīga, neelastīga. Arī šis aizrādījums ir pareizs. Tiešām, atšķirot jebkuru mūsu žurnālu vai laikrakstu, katrs par to var pārliecināties. Spilgts piemērs, kas raksturo šo snaudulību, ir Rakstnieku savienības vadošais žurnāls «Karogs», kurā šai gadā nav publicēts neviens stāsts ar šīsdienu tēmu. Līdzīgs stāvoklis ir arī pārējos mūsu periodiskajos izdevumos. Bet balsis pēc aktualas prozas, pēc iedarbīga šīsdienu stāsta un mākslinieciskā apraksta jau pacēlušās sen. Lai tikai atceramies rakstnieku pagājušo plenumu un daudzās rakstnieku sanāksmes, kurās norisēja dzīva un asa domu izmaiņa tieši par šo sasāpējušo jautājumu. Ir pieņemti ne mazums lēmumu un rezolūciju, bet visi šie pasākumi palikuši uz papīra. Skaistie apsolījumi — dot tautai piemērotu, aktuālu, audzināšu un mobilizējošu literatūru, palikuši neizpildīti. Protams, ka nevar vainot visus prozaiķus. Tā mūsu ievērojamais epīķis Vilis Lācis veicis ne ar ko nesalīdzināmu darbu, publicēdamas sabiedriski nozīmīgā romāna «Vētra» divas pirmās daļas. Anna Sakse pašreiz strādā pie lielāka darba, kurā būs attēlota mūsu šīsdienu dzīve. Arī Indriķis Lēmanis un Jānis Grants paliekam dod pa stāstam. Bet visumā mūsu prozaiķu saime ir neaktīva un pilnīgi klusē vai tikai palaiķam tik tikko saklausāma viņas sīkā balstiņa. Publicētie nedaudznie darbi (stāsti) skar galvenā kārtā Tēvijas kara vai okupācijas laika tēmas. Protams, šis tēmas ir aktuālas un vajadzīgas un bez tām nemaz nav iedomājama latviešu padomju literatūra. Bet kavējoties tikai nesenajā pagātnē, mūsu proza atraujas no šīsdienu dzīves, kļūst tikai nesenās pagātnes atspoguļotāja, un tajā

nepulsē šīsdienu padomju cilvēka dzīvi, tajā nav samānāmas šīsdienu izjūtas, nav samānāms varens dzīves jaunrades patoss. Mūsu prozaiķi, īpaši stāstnieki, pēckara periodā dzīvojuši kā aizsietām ausim un acim. Viņi nav redzējuši atjaunotās fabrikas, jaunizaugušās rūpnīcas, viņi nav saklausījuši varenos jaunos padomju dzīves ritumus. Šodien mēs nevaram nosaukt nevienu stāstu vai māksliniecisko aprakstu, kurā būtu attēloti slavenie, pašiziedzīgie Kēguma atjaunotāji. Tāda darba latviešu padomju literatūrā vēl nav. Varonīgie padomju strādnieki, tehniķi un inženieri pilnīgi no jauna uzcēla Rīgas spēkstaciju, Superfosfata fabriku, atjaunoja vāciešu izpostīto un izlaupīto VEF un simtiem citu lielu rūpniecību. Bet mūsu prozā šis ārkārtīgais visas tautas darbs nav radis nekādu atbalsi. Padomju Latvijā izaugusi socialistiskā rūpnīca, izaugusi un tālāk nostiprinās socialistiskā sabiedrība, bet plašās tautas masas socialistiskā darba varoni — cinitāji par jauno piecādi, pazīst tikai no dienas laikrakstu korespondentu isajiem ziņojumiem. Rakstnieks nav parādījis socialistiskās sabiedrības tapšanas procesu, nav parājis savā darbā atspoguļot šo pilnīgi no jauna izaugušā padomju cilvēka tēlu. Atstādamis novārtā šīsdienu tēmas, rakstnieks līdz šim nav pievērsies mūsu pirmrindnieku, stachanoviešu un darba zemnieku attēlošanai, līdz ar to viņš nav saskatījis šis pilnīgi jaunās dzīves parādības un nonācis tai pasīvā vērotāja, apolitiskā rakstnieka pozīcijā, kuru VK(b)P CK lēmuma gaismā asi un dibināti nesen nosodīja mūsu sabiedriskā kritika.

Prasība pēc aktualas, sabiedriski politiski iedarbīgas prozas ir liela un tā neatliekami jāizpilda. Protams, nevajag iedomāties, ka mēs jau rītu varētu dot publicēšanai laikmetīgus romānus vai vispār lielāka apjoma darbus. Tādi darbi šodien nekavējoties jāveic, jāsāk vākt materiāli, jāskatās pie tiem strādāt. Daži prozaiķi to jau dara, tomēr paies zināms laiks sprīdis, pirms šie darbi varēs iet tautā. Bet šīsdienu dzīves tēmi neatliekami prasa piemērotu, mobilizējošu literatūru jau tūdaļ, negaidot uz lielākiem darbiem, kas parādīsies vēlāk. Lūk, tieši šī iemesla dēļ mūsu prozaiķi šīsdienu uzdevums pievērsties mākslinieciskā apraksta un stāsta, īpaši isā stāsta, žanram, jo šie pēc apjoma nelielie sacerējumi ir kā radīti, lai ātri atsauktos ikvienam lielākam aktūalam dienas notikumam. Otrkārt, mūsu periodikai nepieciešami tieši šie mazās formas darbi, un nevar nemaz iedomāties labu padomju žurnālu vai laikrakstu, kurā nav mākslinieciskā apraksta vai stāsta. Tie tikpat nepieciešami kā labs aktuāls dzejolis. Šo nepieciešamību diktē pati dzīve, tāpēc ka tieši šie žanri, kā jau redzējām, ar savu elastību spējīgi visātrāk un līdz ar to iespaidīgāk tvert aktuālās dienas problēmas un mobilizēt masas noteikta uzdevuma veikšanai.

Pie mums jau sāk iesakņoties aplams uzskats, it kā mākslinieciskajam aprakstam vai isākam stāstam vairs nebūtu paliekamas literāras vērtības. Tas pilnīgi nepareizi. Mākslinieciskais apraksts, ko līdz šim lat-

viešu literatūrā mēdza saukt par tēlojumu, tāpat isais stāstīņš vai novele ir tā pati lielā literatūra kas romāns, drama vai kurš katrs literatūras žanrs, ja vien šie sacerējumi pareizi atspoguļo dzīvi, ir sabiedriski, virzoši, aktuāli un kalpo tautai. Tikpat aplams daža laba rakstnieka uzskats, ka it kā apraksts vai stāstīņa prozaiķis nevarētu pilnīgi parādīt talantu un stilu. Attēlojot kādas rūpnīcas tapšanu, rādot padomju cilvēka darba varonību, rādot mūsu VEF un citu uzņēmumu izgudrotājus un racionalizatorus, — īsts apdāvināts rakstnieks vienmēr atradīs svaigus izteiksmes līdzekļus, viņa sacerējumam tāpat būs īpaša uzbūve, stils, kompozīcija. Attēlojot darbu fabrikā, traktoru stacijā, lauksaimniecībā, labības kuļšanu un tās nodošanu valstij, — apraksta autoram kā radošam māksliniekam jāuztver viņš raksturīgais, jāzīmē darba varoņu portreti tieši tādi, kādi šie izcilie padomju ļaudis ir — pilnasinīgi, reāli parādot tos darba procesā un smagā cīņā ar grūtībām.

Mākslinieciskajam aprakstam un stāstīņam ir arī vistiešākā un spēcīgākā tūlītēja iedarbība uz lasītāju, jo rakstnieks runā to, kas šodien visvairāk sāp ikvienam padomju cilvēkam — kā labāk un ātrāk paveikt darbu, kā sekmīgāk pārsniegt plānu, pārvarēt grūtības, pirms termiņa nodot valstij labību utt. Protams, mākslinieciskā apraksta tāpat kā kura katra prozas darba galvenais uzdevums parādīt padomju cilvēku, parādīt socialistiskās sabiedrības nostiprināšanos un tālāku izveidošanos.

Pie mums gan daudz runāts un lemts par prozas līmeņa pacelšanu, par tās aktualizēšanu, bet faktiski darīts nav nekas. Kā mākslinieciskais apraksts un stāsts bijis pabērna lomā, par to vispirms vairojama Rakstnieku savienība, kas nav veļījusi vajadzīgo vēribu šiem žanriem, kā arī vispār maz darijusi prozas aktualizēšanā. Bet vānīgs ir arī ikviens rakstnieks, īpaši tie, kas atrodas vadošos posteņos un mierīgi, bezdarbīgi gaidīja, kad pašiem nāks latviešu padomju literatūras uzplaukuma zelta laiki.

Dzīve tomēr rāda, ka, par spīti visām grūtībām, aktuāls apraksts, kā arī stāsts mūsu literatūrā pastāv. Sevišķi iepriecinoši, ka tos paretam var sastapt mūsu laikrakstos, lai tikai pašķīstam Cīņas un īpaši Padomju Jaunatnes komplektus. Ir arī savi pozitīvi mēģinājumi Literatūrā un Mākslā, tāpat žurnālā Bērniņa. Šo labo pasākumu autori daudzos gadījumos ir jauni literāti, tikai, diemžēl, visē viņu darbs noris nesistemātiski, pašplūsmē.

Lai mūsu proza tiešām kļūtu aktuāla, nepieciešami, ka bez prozaiķiem mākslinieciskā apraksta un isā stāsta žanram pievērstos arī dzejnieki, īpaši tie, kas jau agrāk šai laukā strādājuši. Te ļoti pamācīgi atcerēties mūsu rakstnieku darbu Tēvijas kara gados, kad kaujas korespondences un aprakstus rakstīja kā prozaiķi, tā arī dzejnieki. Un ne vien, ne otrs tādēļ nekļuva pliekans savā žanrā. Aprakstus rakstīja prozaiķi — Indriķis Lēmanis, Jānis Grants, dodami arī mākslinieciski pilnvērtīgus stāstus. Dzejnieki Grigulis, Rokpelnis, Vanags, Lukss tikpat sekmīgi dzejoja, kā arī sistemātiski rakstīja kaujas epizodus. Un viņu dzeja tādēļ nekļuva na-

bagāka, bet tieši otrādi — šo Tēvijas kara laukos izaugušo dzeju tagad dibināti uzskata par latviešu padomju lirikas isto sākumu un pamatu. Labus mākslinieciskus aprakstus Tēvijas kara gados deva Edgars Damburs un Kārlis Krauliņš. Saprotams, ka šodien, iesai-stījušies daudzos citos svarīgos pienākumos, šie rakstnieki nevarēs vairs tik rosīgi pievērsties aprakstam. Bet ar labu gribu tomēr ikviens no viņiem varētu strādāt arī apraksta žanrā. Jārunā arī par dažiem apdāvinātiem prozaiķiem, kas agrākajos gados sarakstījuši romānus, stāstus un noveles, bet šodien klusē. Tāds vispusīgs rakstnieks ir Jānis Plaudis, kas šodien varētu pievērsties stāstam un mākslinieciskajam aprakstam. Arī Pāvils Vilpis jau sen pazīstams kā prozaiķis. Kāpēc gan arī šodien viņš nevarētu atgriezties pie stāsta žanra? Uzdrošinos apgalvot, ka nesenajā komandējumā uz Līgates papīra fabriku mūsu rakstnieki Jūlijs Vanags un Pāvils Vilpis savaca krievni daudzus materiāli un nekādā gadījumā to visu nav vēl izlietojuši. Kāpēc viņi, atgriežoties no šī vērtīgā komandējuma, nevarēja publicēt mūsu laikrakstos un žurnālos mākslinieciskos aprakstus vai pat isākus aktualus stāstīņus, attēlojot Līgates papīrfabrikas darba dzīvi. Šādi izcilāko padomju darba varoņu notēlojumi katrā ziņā būtu bijuši daudz iedarbīgāki un mākslinieciskāki nekā «Karoga» publicētie P. Vilpa dzejoļi, kurus sabiedriskā kritika atzina par vājiem. Protams, tāpēc nav teikts, ka būtu jāatstāj novārtā dzeja. Tas nav jā-

Sodien, kad rakstnieku kadri nav lieli, ir svarīgi, ka ikviens rakstnieks radošam darbam izlieto visas sava talanta iespējas. Tāpēc nepieciešami, lai dzejnieki līdztekus lirikas žanram dotu arī mākslinieciskos aprakstus vai pat stāstus un noveles. Raksturīgi, ka daudzi lieli geniali dzejnieki, kā Puškīns, Lermontovs un citi, bijuši arī spoži prozaiķi. Līdzīgos piemērus bagātīgi var atrast arī padomju literatūrā. Tēvijas kara gados tikpat kā visi krievu dzejnieki rakstīja stāstus un aprakstus, tā paveikdami milzīgu darbu. Pietiek minēt Simonovu, Tichonova vārdus. Šādu piemērus viegli var saskatīt arī latviešu padomju literatūrā. Mūsu ievērojamākais latviešu padomju dzejnieks Jānis Sudrabkains radijis īpatnu miniatūru žanru. Tēvijas kara gados viņš deva slaveno dzejoļu krājumu «Ceļa maize», tanī pašā laikā būdamis izcilis publicists un sarakstīdamis virkni miniatūru. Šim labajam radošā darba tradīcijām Jānis Sudrabkains palicis uzticīgs arī šodien. Arī Aleksandrs Čakš jau sen darbojas kā prozaiķis. Viņa īpatnējais stils, ārkārtīgi dzīvā uztvere īsti piemērota šīsdienu padomju dzīves attēlošanai. Un kāpēc gan arī šodien šis mūsu ievērojamais dzejnieks, vērodams dzīvi mūsu strauji augošajās rūpnīcās, nevarētu sniegt asus, aktuālus mākslinieciskus aprakstus un stāstīņus, pie tam neko nezaudēdamis savā galvenajā lirikas žanrā.

Ikviena rakstnieks, arī dzejnieks, dodamies radošā darba komandējumā uz fabriku vai vērodams darba zemnieku dzīvi, savāks bagātīgu faktu materiālu par darba norisi, par padomju cilvēku izcilielem sasniegumiem, sastapsies ar darba varoņiem, pirmrindniekiem, stachanoviešiem, vēros inženieru un tech-

niķu darbu. Gūs daudz iespaidu, aino un izjūtu, kas raksturīgas tieši mūsu padomju laikmetam. Padomju laikos rakstnieks saskatīs tikpat daudz ierosinoša materiāla, kas prasīt prasēs, lai ievēdotos mākslas tēlos. Bet dzejnieks, veidojot lirisko tēmu, nekad neizlieto visu šādā radošā komandējumā iegūto materiālu. Visvairums iegūto svarīgo faktu paliek neizlietoti. Lūk, šī iemesla dēļ un, galvenām kārtām, lai aktualizētu mūsu literatūru, arī dzejniekiem, īpaši tiem, kas jau strādājuši prozas žanros, jāpievērstas arī mākslinieciskajam aprakstam un isajam stāstīņam.

Pārskatot Tēvijas kara periodiku, sastopamies ar J. Loganovska vārdu. Tieši bargajās kauju dienās viņš uzrakstījis daudzus mākslinieciskus kauju aprakstus, attēlojis mūsu varonīgos strēlniekus cīņā pret vācu iebrucējiem. J. Loganovska sacerējums bija saskatāmas īpatnēja talanta izzieme. Šodien viņš pievērsies publicistikai, bet būtu vēl labāk, darbs būtu vēl svētīgāks, ja viņš arī tagad, celtniecības periodā, strādātu tieši prozas žanrā.

Apraksta žanrā sistemātiski strādā Vera Kacena. Tieši viņu var minēt kā vienu no rosīgākajām šī žanra pārstāvēm. Viņa līdz šim pievērsusies galvenām kārtām kara tēmai, uzrādīdama neapšaubāmas talanta dotības. Daudzos viņas publicētajos darbos saskatāmi labi, drošu roku zīmēti padomju cinitāju raksturi, izcelts pārdzīvojuma un varonības moments. Viņa allaž savos mākslinieciskajos aprakstos prot ieaut nelielu sižetisku līniju, kas šos sacerējumus jau tuvina stāsta žanram. Stāsta un žurnālos mākslinieciskā apraksta žanrā talanta dotības uzrāda arī Vizulis Bērce, Valdis Klīvers un Zanis Grīva, kas jau pazīstami ar publicētiem darbiem Literatūrā un Mākslā, Bērniņā un citos izdevumos.

Sodien varam konstatēt, ka, aktivizējot visus rakstniekus, kā tos, kas jau daudz gadu strādājuši kā profesionāli rakstnieki, tā arī tos, kas tikai nesen sākuši strādāt literatūras laukā, — mums izdosies sakustināt snaudošos ūdeņus un pārvērst mūsu prozu par asu un varenu ieroci cildeno Lēpina un Staļina ideju izcīnīšanai. Mums ir viss, kas vajadzīgs šī darba veikšanai — talanti, stipra griba, nesalauzama ticība padomju mākslās cēlajiem mērķiem un neaizstājami literatūras skolotāji, kāds ir mūsu klasiķis Staļina premijas laureats Andrejs Upits.

Rakstnieks, attēlodams padomju cilvēka varonību, mobilizē tautas garīgos spēkus, audzina tautu socialistiskās jaunatnes darbu veikšanai. Pats rakstnieks kļūst par cinitāju, dzīves tālākvirzītāju.

Vienalga, vai tas ir romāns, stāsts, novele vai mākslinieciskais apraksts, visiem prozas žanriem jāklūst radošiem. Rakstniekam jāiet tautā, jāiegūst dzīvas saites ar to, jāuztver šīsdienu daudzveidīgā, radošā patosa pilnā cildenā celtniecības tēma, kas ir tikpat neizsmeļama un sazarojusi kā pati mūsdienu padomju dzīve.

Mūsu proza, kļūdamā aktuāla, spēš pacelties līdz lielās padomju mākslas pilnībai, izpildīs pienākumu pret tautu, valdību un partiju, palīdzēs latviešu tautai cīnīties par jauno Staļina piecādi, audzinās un vadīs tautu uz komunismu.

Ign. Muižnieks

ANDREJS UPITS TALICEĻI

Latvijas Valsts izdevniecības Jaunatnes un bērnu literatūras redakcijas izdevumā drīzumā iznāks Andreja Upiņa stāsti jaunatnei «Tāli ceļi». Indriķa Zeberīņa vāks un ilustrācijas.

MAKSIMA GORKIJA „SĪKPILSONI“

Latvijas PSR Valsts Jaunatnes teātri

„Sīkpilsoni“ ir Maksima Gorkija pirmā luga, kurā jo spilgti izteikta Gorkija visas turpmākās dramaturģijas sociālais raksturs, idejiskums un revolucionārā mērķtiecība.

„Sīkpilsoņus“ Gorkijs sarakstījis 1902. gadā. Cik tas toreizējos cariskās cenzūras apstākļos bija iespējams, Gorkijs savos „Sīkpilsoņos“ skaidri un nepārprotami pateica, ka nāc un nāks jauni sabiedriski spēki, kas veco pasauli pārveidos jaunā, kas nesaudzīgi sadragās vecās sabiedrības sakurtējušo, dogmās sastingušo morāli.

Lai gan „Sīkpilsoņi“ tāpat kā vairākas Gorkija lugas ārēji norisinās it kā vienas ģimenes ietvaros, taču šī luga aptver visal plašus apvārstus savas tēmas idejiskajā traktējumā, apkārtne un laika.

Drūma, smacējoša un pat drausmīga atmosfēra valda bagātā sīkpilsoņa Bezsemjonova mājā un ģimenē.

Bezsemjonovam ir tikai viens dzīves uzdevums — raust, krāt naudu, dzīvot un iedzīvoties uz citu cilvēku rēķina, izmantojot tos un nicināt tos, ja tie grib dzīvot un domāt citādāk nekā viņš pats.

Bezsemjonovam liekas, ka arī viņa bērniem un visiem viņam padotajiem jābūt tādiem pašiem kā viņš, ka tie nedrīkst ne par soli atkāpties no viņa saņģuša, egoistiskā, mantrausīgā sadzīves loka.

un tikai tiem raksturīgā veidā un valodā izraisa savas attieksmes pret dzīvi. Kā rita ausma pāri Bezsemjonova nama un ģimenes irstošām drupām un dūmakām paceļas Nila gara spožais lidojums.

Nils ir cīnītājs un revolucionārs. Viņš labi zina un saprot, ka dzīve bieži vien ir grūta un nežēlīga, bet viņš tomēr dzīvi mīl, jo viņš iet citā par labāku dzīvi, citā par sociālo taisnību. Nila asais, izšķirošais konflikts ar Bezsemjonova māju un ģimeni ir lugas galvenais, idejiskais un dramatisks pamats samezgļojums, ap kuru kupli sazaro vairākas blakustēmas un apakstēmas, ko izraisa pārējais lugas personāžs.

„Sīkpilsoņus“ Jaunatnes teātri iestudējuši CAPSR Nopelniem bagātais mākslinieks Boriss Praudņis un režisors Alfrēds Vāveris. Redzams un jūtams, ka viņu abu darbā ieguldīts daudz pūļu un enerģijas, kas devis Jaunatnes teātra kolektīva māksliniecisko iespēju robežās samērā viduvēji labus panākumus. Ja isumā pieskaras dažām izrādes neveiksmēm, tad jāsaka, ka sevišķi pavāji izveidots pirmais cēliens, tas velkas pārāk gūrdi un gausi. Tāpat pauzes pārāk izpauzētas, bez iekšējas nepieciešamības un dinamikas. Cēliena sākumā acis duras arī šāda nelogika: aktieri savā tekstā saka, ka ir tomēr, bet skatuve, turpreti, ir gaiša. Pārējie cēlieņi gan risinās vietām sprāgākā tempā un ritmiskāk, bet arī tie vēl pagādās daudz garumā vilktu un psiholoģiski nepiepildītu paužu, kuras nepārliecina. Starp citu, par izdevisu nevar uzskatīt arī attieksmju traktējumu starp Nilu un Polu, no vienas puses, un starp Tetjerevu un Polu, no otras puses. Nils un Pola savās attieksmēs dažbrīd parādīti pārāk šaurā, idiliskā lokā — kā naivi mīļtāji, kaut gan viņi abi ir sirdieņi, kas cinās un iziet cinā ne tikai par savas dzīves laimi vien, bet arī cinā par sociālo taisnību.

Attieksmes starp Tetjerevu un Polu uz skatuves parādītas gandrīz vai tā, it kā Tetjerevs būtu igns un nikns uz Polu, kaut gan tie būtu vajadzīga gluži pretēja nostādne, jo Pola taču Tetjerevam nav vienaldzīga. Nav padevušies arī muzikas momenti otrajā cēlienā. Tie izskatās it kā nevietai un nelaiķi. Izņemot šos un vēl dažus sīkākus trūkumus, izrādē protams, ir arī daudz pozitīva, sevišķi trešā un ceturtais cēliena norisē, kas lieku reizi liecina par lielo rūpību un darba prieku, ko abi lugas iestudētāji ieguldījuši šai uzvedumā.

Tomēr rodas jautājums, kāpēc Jaunatnes teātris izrāda lugas, kas tam, vismaz pagaidām, nav vēl pilnīgi par spēkam un arī neatbilst šī teātra repertuāra specialajam prasībām. Tā tas bija jau ar „Balzaminova precībām“, tā tas bija arī ar „Sīkpilsoņiem“.

Bezsemjonova lomu tēlo Arnolds Kalniņš. Teicama ir viņa griba un nodomi, ar ko tas cenšas atklāt Bezsemjonova tēlu. Pilnīgi pārliecinoši viņš to, protams, nepadara, ar paliek pusceļā. Kalniņš gan pietiekami skaidri atklāj Bezsemjonovu kā morāli sabrukšu, ļoti aizkaitinātu un sakūtinātu tēvu raksturu, bet sociālā rakstura atklāsmē tam pazīst tikai pēdējie cēlieni, kad Nils un Pola aiziet jaunā dzīvē. Arēji Kalniņš savu lomu veic itin veiklī, tikai vietumis kustības viņam

pārāk sadrumstalotas un neizraisītas, pat neveiklās, un tāda kārtā Kalniņš šur tur atgādina vairāk lauku zemnieku nekā brammanīgu pilsētas kundzīnu.

Bezsemjonova sievu Akujūnu tehniski sīki un gaumīgi izstrādātā tēlojumā rāda Oiga Bormane. Viņai netrūkst arī vajadzīgās lejtūtas, taču šīs lejtūtas tonējumā pagādās dažī pārāk nevarīgi, bikli, panaļvi, pat bērnišķīgi momenti. Bormanes veidotais tēls tomēr uzskatāms par vienu no mākslinieciski labākajiem visā izrādē.

Korekti, vingri, izturēti, bet taņī pašā laikā pasausi Pjotra lomu izveido Vilis Bārda. Lieks teatralisms viņam būtu jāatmet skatā, kad Pjotrs un Jelena viens otram atklāj savas jūtas.

Diezgan veiksmīgi Tatjanas lomā ielūstusies Lonija Andermane. Viņas tēlojums visai konsekvents un nosvērts. Tatjanas garīgo sastingumu aktrise vietumis pasvītro pat tik tālu, ka tēls kļūst pārāk monotons, un tas, šķiet, nav pareizi.

Gaišā dzīves un ciņas priecīgā noskaņā Nilu veido Emīls Birģelis. Tikams ir viņa tēlojums, tikai, kā jau teikts, runājot par režiju, dažbrīd aktieris ieslīgst pārlieku saldenā lirismā, sevišķi divspēļē ar savu iecerēto Polu. Krietni grodāks, asāks lomas viņums, skaudrāks izjūtu strāvojums nāktu par labu visas izrādes idejiskajam pamatnostādījumam.

Iepriecinošus sasniegumus rāda Arvīds Birģis dziedātāju putnu pārdevēja Perčihina lomā. Perčihinu Birģim pareizi izdevis izveidot kā dziļi jūtīgu, vienkāršu, sirdsaiņu, patiesu sirds-skaidru cilvēku, kas mīl visu labo un daļo dabā un savos līdzcīvēkos. Perčihina meitu Polu Marija Miezīte rāra dzidrās, siltās krāsās, ārēji glītā ziņējumā, kas vietām tāpat kā Birģeļa tēlojums pārāk tiecas uz akcentētu lirismu un cukurainu maigumu un tāda kārtā šim tēlam dažos skatos piešķir it kā kādu lellisma pieskaņu.

Jelenu Nikolajevu Krivcovu gaišās, spilgtās līnijās veido Irma Bune. Viņas tēlojuma vājākā puse ir tā, ka dažās situācijās Krivcova parādās it kā pavieglā sievietē un tikai kokote, kāda viņa nebūt nav.

Tetjereva lomu plašā, dziļā tvērumā iecerējis Osvalds Krēslīns, un daudz ko no šīs ieceres redzam arī piepildītu. Krēslīna tēlojums ir savdabīgs un iespaidīgs, taču ne bez kļūdām, kaut vai tai pašā jau agrāk minētajā attieksmē pret Polu. Bez tam Krēslīnam vietumis trūkst Tetjereva iekšējās smelzes, sirdsdedzes, rūgtuma un ironijas, Krēslīnš to dažreiz izsaka it kā bez pārdzīvojuma, bez psiholoģiska caurstrāvājuma, motivējuma, deklamatoriski un deklarativī.

Virtuveni Stepanidu kuplā, sulīgā veidojumā rāda LPSR Nopelniem bagātā māksliniece Ella Jēkabpīte. Tēlojums pilnknāgns, bet, diemžēl, tiecas groteskā šaržā.

Studentu Siskinu zīmīgi parāda Eduards Sils.

Skolotāju Cvetajevu pietiekami skaidri noraksturo Zenta Ozolniece.

Mazajā ārsta lomā — Auseklis Erdmanis.

Dekoratīvo tēpu darinājis Arturs Eglītis, cenšanās raksturot Bezsemjonova mitekli. Eglīša darbā nav nekā tāda, kas varētu pārsteigt ar izdomas svaigumu, bet nav arī nekā tāda, kas durtos acīs kā kailla, redzama neveiksmē.

Lugu tīkamā un labekānīgā valodā tulkojusi dzejniece Mirdza Adamsona-Kempe.

Jānis Grots

Kā radās P. Čaikovska opera „PĪKA DĀMA“

(Sakarā ar gaidāmo pirmizrādi LPSR Valsts Operas un baleta teātri)

P. I. Čaikovska opera „Pīka dāma“ ir ne vien viņa vislabākā opera, bet to ar pilnu tiesību var pieskaitīt pasaules operu literatūras labākajiem darbiem. Šai operā komponists izlietojis visu savu iepriekšējā darbā gūto pieredzi. Te ir „Opeģina“ liriskums, „Mazepas“ dramatisms un, tāpat kā „Burve“, atsevišķi cēlieņi iecerēti kā viengabalaina muzikas forma. Par to, kā radās ideja rakstīt „Pīka dāmu“, P. I. Čaikovskis pastāsta kādā no savām vēstulēm:

„Esmu nolēmis atteikties no visiem ārzemju un vietējiem piedāvājumiem un gribu aizbraukt kaut kur Itālijā atpūsties un strādāt pie savas nākamās operas. Kā vienu šai operai esmu izvēlējis Puškina „Pīka dāmu“. Gadījās tas tā: mans brālis Modests pirms trim gadiem, paklausot kāda Kļenovska lūgumam, sāka rakstīt operas libretu, nēmdams vienu no Puškina „Pīka dāmas“, un šo triju gadu laikā viņam ir izdevies uzrakstīt ļoti labu libretu. Bet pēdējais (Kļenovskis — A. D.) beigu beigās no komponēšanas atteicās, nezkāpēc nevarēdams tikt galā ar savu uzdevumu. Šai laikā teātru direktoru Vsevolodski aizrāva doma, lai es pēc šī pašā libreta rakstītu operu un pie tam katrā ziņā jau nākamajai sezonai. Viņš izteica man šo savu vēlēšanos, un tā kā tā sakrita ar manu nodomu janvārī bēgt projām no Krievijas un uzsākt komponēšanu, tad es piekritu... Man ļoti gribas strādāt un, ja izdosies kaut kur labi iekārtoties kādā mājīgā stūrītī aiz robežas, man liekas, ka es savu uzdevumu veikšu un maijā nododu direktorijai operas klavierizvilckumu, bet vasarā to instrumentēšu.“

1890. gada 19. janvārī Florencē P. I. Čaikovskis sāka komponēt „Pīka dāmu“. Darbs veicās neparasti ātri, un jau 3. martā visa opera uzmetumā bija gatava. Līdz 25. martam jau ir uzrakstīts klavierizvilckums, bet 8. jūnijā visa opera instrumentēta. Kā redzams, operas komponēšana ilguši tikai 44 dienas, bet, pieskaitot operas tehniskās apdares laiku, P. I. Čaikovskis savai „Pīka dāmāi“ veltījis četrus mēnešus un divdesmit dienu intensīvu darbu. Operas sarakstīšanai tas ļoti īss laiks, un visā operas vēsturē diez vai būs atrodams līdzīgs gadījums, kas apliecina lielā meistara izcilās darba spējas. Par intensīvu operas komponēšanas darbu norisi P. I. Čaikovskis sīkāk pastāsta savās vēstulēs:

„... Es, jāatzīstas, mīļu darbā steigties, milu, ka uz mani gaida un pamudina. Un tas viss nēmaz neietekmē manu darbu kvalitāti.“

Vai arī: „... Larošs rakstīja man, ka viņš un Napravniks nav apmierināti ar to, ka es tik ātri esmu uzrakstījis, Es nesaprotu, kā viņi nevar saprast, ka darba ātrums ir mana pamatpārība. Es citādi nevaru strādāt kā tikai ātri.“

P. I. Čaikovskis, rakstot „Pīka dāmu“, dzīvoja līdz savas operas tēlu pārdzīvojumam, par ko viņa vēstulēs var atrast daudz interesantu sīkumu: „... Es viņu rakstīju ar vēl nebijušu kaislību un aizraušanos, dziļi pārdzīvoju un izjutu visus tās notikumus (biju aizgājis pat tik tālu, ka kādu laiku man bija bailes, ka tik neparādās vecās grafienes spoks) un ceru, ka visi mani radīšanas prieki, uztraukumi un aizraušāns atbalsosies atsaucīgo klausītāju sirdīs.“

Citā vēstulē lasām: „... Ak Dievs, kā es vakar raudāju, kad dziedāja bērū dziesmu manam Hermanim. Es pagaidām ticu, ka „Pīka dāma“ ir labs un, galvenais, ļoti oriģināls darbs, to es saku ne tikai par muziku, bet vispār.“

Tani pašā vēstulē komponists tālāk raksta: „... Operu beidzu pirms trim stundām un tūlīt aizsūtīju Nazaru ar telegramu Tev. Pašas operas beigas es sarakstīju vakar pirms pusdienas un, kad

LPSR Nopelniem bagātā skatuves māksliniece Vera Krampē — Liza Čaikovska operā „Pīka dāma“.

tiku līdz Hermana nāvei un nobeiguma korim, man kļuva viņa tik ļoti zēl, ka sāku stipri raudāt. Šis raudas turpinājās un pārvērtās nelielā histerijā, kauti bija ļoti patīkams raksturs, tas ir, es raudāju ar baudu. Vēlāk es sapratu, kāpēc tas tā (līdzīga sava varoņa apraudāšana man vēl nekad nebija gadījusies un es centos izprast, kādēļ man tā gribas raudāt). Izrādās, Hermanis man nebija tikai cēlonis rakstīt šādu vai citādu muziku — viņš man visu laiku bija dzīvs cilvēks un pie tam ļoti simpātisks.“

No iepriekš minētajiem komponista vēstulju izvilckumiem redzams, ka darba ātrums, ar kādu viņš komponējis savu „Pīka dāmu“, ir tiešas sekas tam apstāklim, ka autoru dziļi aizrāva „Pīka dāmas“ sižets, kurš deva viņam vēl nebijušu darba prieku un radīšanas spēka kāpinājumu, tā ka viņš nespēja atkārt norimties, pirms nebija rakstīta operas pēdējā nots. Liekas, ka komponistam dziļi atmiņā bijusi filksēta visa opera un viņš, baidīdamies, ka tik kaut kas neizmirstas, ar steigu centies to uzmet uz papīra.

„Pīka dāmas“ pirmizrāde notika 1890. gada 7. decembrī uz Pēterpils Marijas teātra skatuves. Tās toreizējais traktējums ne tuvu neatbilda muzikas patiesajam raksturam. Tā, lai izdabātu tolaiku operas tradīcijām, Hermanis no nabadzīga virsnieka un inženiera bija pataisījis par spožu huzaru — prasto operas mīļtāju tipu. Liza bija traktēta kā patosa pilna melodramas varone. Partitūras muzikālo tulkojumu raksturoja ārējiem efektiem piesātināts uzsvērts dramatisms, kas traucēja dramatisks psiholoģisko attīstību. Operas lirika ieguva sentimentalū raksturu. Kritiķu lielākā daļa jauno operu novērtēja negatīvi un neparedzēja tai nākotni. Turpretim Maskavas kritiķu profesors Kaškins kā viens no nedaudzajiem bija pretējās domās un rakstīja: „Nav šaubu, ka šī opera drīzumā iekaros visas krievu skatuves.“

Un mēs zinām, ka viņam bija taisnība — „Pīka dāma“ iekaroja ne vien krievu skatuves, bet tā skanēja, skan un skanēs uz visas pasaules operu skatuvēm, radīdama nevisotā slavu P. I. Čaikovska izcilajam ģenijam un krievu skatu mākslai.

LPSR Valsts Operas un baleta teātri P. I. Čaikovska operas „Pīka dāma“ iestudēšanas atbildīgais darbs uzticēts teātra galvenajam dirigentam Nopelniem bagātajam mākslas darbiniekam Leonidam Vigneram, kas to veic sadarbībā ar režisoru inscenētāju Nikolaju Vasiljevu, galveno kormeistaru Rūdolfu Vanagu un dekoratoru A. Eglīti. Pašreiz notiek mēģinājumi ar orķestri un dekorācijām; opera iegūst savu pēdējo scenisko un muzikālo slīpējumu.

A. Dīmanis

Kulturas darbinieku sanāksme Jēkabpīlē

Jēkabpīlē notika aprīļa kultūrizglītības darbinieku, partijas un komjaunatnes pārstāvju un mākslinieciskās pašdarbības pulciņu dalībnieku sanāksme, kas apsprieda VK(b)P CK š. g. 14. augusta lēmumu par žurnāliem „Zvezda“ un „Leņingrad“, 28. augusta lēmumu par dramatisko teātru repertuāru un par līdzekļiem tā uzlabošanai, Rīgas rakstnieku, kultūras un mākslas darbinieku kopsapulces rezolūciju, kā arī aprīļa mākslinieciskās pašdarbības stāvokli. Sanāksme vienprātīgi atzina VK(b)P CK lēmumus izteiktos norādījumus un novērtēja šos dokumentus kā gaišus ceļa rādītājus savā turpmākajā darba lauzi idejiski kulturālās audzināšanas darbā.

Sanāksme pieņēma rezolūciju, kurā, konstatējot, ka mākslinieciskā pašdarbība bijusi ievērojams faktors aprīnka un pilsētas darba lauzi idejiski kulturāla līmeņa celšanā, darba lauzi masu audzināšanā komunisma ideju garā, masu enerģijas virzīšanā uz jauniem sasniegumiem saimniecības un kultūras laukā, tomēr atsedz tās līdzšinēji prakšē arī daudzus trūkumus. Daudzu pašdarbības kolektīvu repertuārs piesārņots idejiski sekliem un apolitiskiem darbiem un neatbilst darba lauzi audzināšanas interesēm. Vairāki dramatiskie kolektīvi, izradot tādus buržuāzisko rakstnieku darbus kā Hugo Krūmiņa „Sāncēni“, „Vecpuķi precas“ un „Ideāla vecmāte“, Margēra Tanka „Suseļnieki un pušenieki“, Jermolova „Ziemeļnieki“ u. c., patiesībā pārvērtā aprīnka tautas namu skatuves par buržuāzijas reakcionārās ideoloģijas un morāles propagandas vietām, par mēģinājumu saindēt padomju lauzi apzīnu ar padomju sabiedrības, naidīgu pasaules uzskatu, atdzīvīnāt kapitalisma paliekas mūsu šodienas dzīvē.

Lielākajā dramatisko kolektīvu vairumā kā likums ieviesies tas, ka tie izrāda tikai Blaumaņa un Vulfa lugas.

Nepieļaujams arī, ka mākslinieciskās pašdarbības kuru repertuārā dzirdam tikai tautas dziesmas.

Lauku darba laudis — mākslinieciskās pašdarbības priekšnesumos grib redzēt un dzirdēt laikmetīgas temas, bet pašdarbības kolektīvu vadītāji uz šo tautas prasību atsaucas vēl pārāk kūtri.

Daudz lielāka vēriba laikmetīga repertuāra radīšanai mākslinieciskās pašdarbības vajadzībām jāpievērš Latvijas Padomju rakstnieku un komponistu savienībām. Lauku dramatiskie kolektīvi gaida lugas par tēām, kas aktuālas mūsu šodienas lauku dzīvē. Tālāk rezolūcijā norādīts, ka pašdarbības kolektīviem piemērotākas lugas un viencēlieņi ar mazāku tēlojamo personu skaitu, jo tas, tāpat dekorāciju un kostīmu izgatavošana lauku apstākļos bieži vien rada nepārvaramas grūtības. Attiecīgām instancēm jāparūpējas arī, lai lauku kori, kas, ziemeļi iestājoties, sāks gatavoties nākamā gada mākslinieciskās pašdarbības skatē, būtu savlaicīgi apgādāti ar notīm.

Rezolūcija kā neapmierinošu atzīmē tādu stāvokli, ka mākslinieciskās pašdarbības sarīkojumiem programmas apstiprina un atļaujas izradēm izsniedz vienīgi Mākslas lietu pārvaldes izrāžu un repertuāra kontroles daļa. Kopsapulces dalībnieki uzskata, ka tāda kārtība turpmāk nav vēlama, jo atļaujas daudz izdevīgāk lūtu saņemt aprīnka pilsētā — šai gadījumā Jēkabpīlē. Pašānot pašreizējai kārtībai, izrāžu un repertuāra kontroles daļa faktiski nespēj kontrolēt, kādi sarīkojumi aprīnki notiek.

Jēkabpīlē aprīnki bieži vien koncertē un dod izrādes Valsts Filharmonijas brigādes, Celoļojošais teātris un Latgales Dramas teātris, kuri vēl līdz šim laim lauku darba laudim tomēr nev rādījuši istu padomju mākslu par laikmetīgām tēām. Sevišķi lielu vilānos aprīnki sagādāja Filharmonijas kolek-

tīva „Cirks uz skatuves“ banalās izrādes.

Kulturas attīstības darbam laukos vēl arvien nepietiekamu vēribu pievērš partorgi, komjaunatnes pirmorganizācijas, skolotāji.

Sanāksmes dalībnieki acina ikvienu organizāciju un iestādi apzināties kultūras darba svarīgo nozīmi darba lauzi idejiski politiskās audzināšanā, apzināties, ka šis darbs palīdzēs tautai realizēt Staļina ceturītās piecades lielos uzdevumus.

Kā otru novitāti šai sezonā Liepājas Muzikāli dramatisks teātris sniedza Čaikovska operu „Jevģenījs Oņģins“. Šis operas iestudējums, kas no ikviena ansambļa prasa rūpīgu un pārdomātu darbu, Liepājas Muzikāli dramatisks teātris bija liela pārbaude, un jāsaka, ka teātris šo pārbaudi izturēja.

Režisors inscenētājs Zanis Kopštāls, iestudējot operu, bija sagatavojis rūpīgu režijas plānu. Ja kora uzņāksana un noiešana pirmajā ainā bija mazliet sabīvēta un valīga, tad spilgti un labi izstrādāti kora grupējumi bija Larinas un Gremīna ballēs. Iespaidīga bija arī ceturītā aina (divkaujas skats), kas sniedza augstu kāpinājumu. Diriģenta K. Bunkas vadībā orķestris bija ciešā kontaktā ar solīstiem un sevišķi ar kori, panākot labu saliedējumu trešajā un piektajā ainā. Šai ziņā lieli nopelni arī kormeistaram S. Dreimanim.

Tatjanas lomu dziedāja Erna Kukaine. Viņas veidotais tēls deva labu kopiespaidu, varēja vēlēties dziļāku iekšēju pārdzīvojumu vēstules ainā. Dziedājums skanīgs, kas liecināja par augstu vokālu prasmi.

„JEVģENĪJS OŅģINS“

Liepājas Muzikāli dramatisks teātris

Oļu veiksmīgi tēloja H. Strause, kaut gan pirmās ainas dziedājumā, ka

„Jevģenījs Oņģins“ Liepājas Muzikāli dramatisks teātris. Tatjana — E. Kukaine; Oņģins — M. Fišers.

ari tēlojumā bija manāma mazliet mākslota jautriba.

Oņģinu baritons M. Fišers deva iespaidīgā izpildījumā: jaunais mākslinieks ar katru izrādi progresē un nākotnē var izveidoties par teicamu operas spēku. Viņa dziedājums brašs un skanīgs; tēlojums dvesa dziļu emocionālu spēku. Varēja būt asāks kontrasts grimējumā pēc divkaujas skata Gremīna ballē, kas notika taču pēc 26 gadiem.

Ļenski veidoja jauns operas spēks — V. Lieknis. Savu debiju Ļenska lomā solists veica atzīstami. Ne visai spēcīgs, bet patīkami tembrēts tenors. Dziļu kāpinājumu sniedza divkaujas aina. Kustības visumā vēl bīklas, bet māksliniekam ir visi dotumi, lai nākotnē sasniegtu vērtīgu tēlu.

Baleta meistara Iljas Polikarpova iestudētājās dejās varēja būt vairāk krāsainības un izdomas. Gaumīgi darināts bija skatuves gleznotājs mākslinieka Albina Dzeņa dekoratīvais ietērps. Ar šo iestudējumu teātris veicis lielu darbu, kas liecina, ka tā kolektīvs veidojās un aug, kļūstot par iespaidīgu māksliniecisku spēku.

Arv. Dukurs

Ilustrējis J. K. i n s

TUVINIEKI

Todien Marta Mūrniece nesagaidīja savu Juri. Jau no paša rita kaimiņiene, tā, kura dzīvokli pāri trepēm, septiņpadsmitajā dzīvoklī — izkaltusi sievietē ar bailīgām acīm un lūzšu smaidu, pastāstīja Martai Mūrniecei, ka šodien Rīgā ir kā gaidot ienākam latviešu strēlniekus. Kaimiņiene bija klusa, nemanāma, bet no rīta līdz vakaram paguva apstāigāt tik daudz cilvēku un noklausīties neskaitāmās sarunās, tā ka vienmēr zināja visu. Pat tagad, pirmajās dienās pēc vāciešu padzišanas, viņa zināja, kas notiek visās Rīgas malās, un pirmā atnesa jaunās vēstis.

— Latviešu strēlnieki? — aizturējusi elpu, pārjautāja Marta Mūrniece.

— Jā. Latviešu strēlnieki — vesela divīzija, — labprāt atbildēja kaimiņiene.

Bet Mūrniece vairs neklausījās, viņa tikai nesakarīgi nomurmināja, ka tad jau jāsteidzas, lai nenokavētu, ieskrēja savā dzīvoklī, aizcirta durvis. Martai likās, ka viņas dēls, viņas Juris, ir jau tepat, jau soļo pa Rīgas brūķi, ir tik tuvu, ka tikai jāpāstiepi rokās, lai to apskautu. Nekas vairs viņu nespēja atturēt mājās. Tikai drusku jāuzpūš dzīvoklis. Un viņa žilģi, izveicīgi, smaidīdama un kaut ko dziedādama izslaucīja istabu, noslaucīja putekļus, pārklāja galdam tīru drānu, nolika uz galdā puķes. Likās — viss ir tik viegli, tik vienkārši, viņa izies uz ielas, ies, ies un pēkšņi ieraudzīs Juri, savu mazo puisēnu, ieraudzīs tādu, kāds tas bija — kalsnēju jaunekli gludi sasauktiem līnu matiem, vaicājošām, nopietnām acīm, drusku neveiklu kustībās, dažkārt asu.

Oktoobra diena bija silta un saulaina. Sajuka kopā visas krāsas. Mājas vēl bija tumši pelēkas, drūmas, it kā noslēgušās sevi. Šķita, — tas nevar vēl atgūties no nesena sloga, kas bija mācis visus pēdējos gadus. Bet saule — tā bija priecīga un silta, tā smaidīja un izšķērdīgi bārstīja savu staru zeltu pāri pilsētas jumtiem, ielām, dārziem. Arī koki meta cilvēkiem zem kājām zeltu, — tie nometā savas dzeltenās lapas tik viegli un jautri, it kā darītu to vienkārši tādēļ, lai ļaudīm šodien zem kājām būtu nevis pelēkais ielu bruģis, bet skaists, dažādās krāsās vīzoss parklājs.

Mūrniece steidzās, taču laikam bija jau drusku nokavējusies, jo sastapa strēlnieku kolonu tikai tad, kad tā jau soļoja par Brīvības ielu. Viņa ieraudzīja sarkano karogu priekšgalā, aiz tā — cieši piecu pie pleca vīrus karavīru šinējos, bruņcepurēs, bruņotus automātiem un šautenēm. Daudziem jau šautenes bija izgreznotas ziediem, citi nesa ziedus rokās. Ridznieki, spīdzdamies cits pie cita, pulcējās uz ietvēm, bet tur vairs nepietika vietas. Cilvēki drūzmējās uz ielas brūģa. Te viens, te otrs izskrēja no pūļa un vēl un vēl apveltīja karavīrus ziediem. Puikas — kailām galvām, izpūrušiem matiem, soloja līdzās strēlniekiem, vicināja rokām, jautri klaigāja. Arī sirms vecītis ilgi gāja blakus kādai vienībai, piedāvādams karavīriem vieniņo, kas tam bija — papirosus.

— Nu, uzpūpējiet «Sportu», sen jau laikam nav mēģināts...

— Nekas, tēt, mums jau pašiem ir ko smēķēt! — atbildēja strēlnieki.

Mūrniece piegāja pavisam tuvu strēlnieku kolonai. Viņa vēroja rindu pēc rindas — kaut kur šeit vajadzēja būt arī Jurim. Viņa ieskatījās karavīru sejās, tās bija brūni nodegušas, vēju apūstas. Bet bija vēl kaut kas cits šīs sejās — virsīgās, sūrs, nelokāms. Mūrniece atkal atcerējās Juri tādu, kāds viņš bija pēdējā dienā pirms aiziešanas, un nevarēja iedomāties to šinēli, bruņcepurē, ar saulē nodegušo seju. Bet tomēr viņam vajadzēja būt šeit, — un Marta vēroja rindu pēc rindas, ieskatījās katrā karavīrā. Daži jau bija satikuši savus sēngaidītus — tie, laimīgi smaidīdami, pieļāgojoties ātrajam karavīru solim, centās neatpazīt no sava karavīra. Kāds smaidis rotāja viņu sejas! Šķita, tiem it nekā vairs nevajadzēja — tikai solot blakus tam, par kuru bija domāts dienas un naktis noskatīties viņa sejā, dzirdēt viņa soļus...

Bet Jura nebija. Marta jautāja dažiem karavīriem, tie kratīja galvas:

— Nē, tāda neatceros. Daudz jau esam, vai tad visus var zināt!

Pēc kājnikiem nāca artilērija. Artilēristi sēdēja smagajās mašīnās, dziedāja, sveicināja ridzniekus roku mājiem. Marta gan pieskrēja tuvāk automobiļiem, bet ko nu tur var saskatīt — tikai tādas pašas, brūni nodegušas sejas, priecīgu smaidu uz karavīru lūpām...

Kolona nogriezās uz Miera ielu. Marta Mūrniece palika stāvam uz ielas stūra, ilgi noskatījās nopakal aizēsošajiem. Jura nebija. Tā viņa stāvēja uz ielas stūra, un sāpes kā ērkšķi durstīja tās sirdi. Cilvēki gāja garām. Viņa neievēroja tos. Tad beidzot atguvās. Jāiet mājās. Jura nav. Juris neatnāca. Viņa gāja un domāja tikai par vienu. Jā, cik arī laimīgas būtu šīs pēdējās, ilgi gaidītās dienas, — tomēr Jura nebija.

Viņa atslēdza durvis un pa nelielu, patumšu gaiteni garām virtuvei iegāja istabā. Balto, ar tīru galdautu pārklāto galdū greznoja puķu vaze. Bufete, krēslī, logi — viss no rīta bija uzpostis, viss sagatavots svētkiem. Bet tagad šīs priekšzīmīgās kārtības dūras acis un sāpīnāja. Vārgiem, nogurušiem soļiem Marta tuvojās galdam, paņēma puķu vazi. Sarkanie ziedi bija priecīgi, smaidoši, šķita — tie bija pati jaunība. Caur loga stiklu vakara saule iemeta istabā spožu staru, kas kā zelta pavediens ievīdās ziedos. Viņa gurdieni nolika puķes atpakaļ uz galdā. Labi. Lai paliek. Lai paliek vientuļas klusajā dzīvoklī, lai pamazām novīst, kā novīta viņas cerības.

Marta lēnām, vienaldzīgām kustībām novilkta mēteļi, nopēma no galvas laktu, nometā tos uz krēsla un pati nosēdās pie galdā. Piepeši viņa sajuta, ka ir tik veča un nogurusi. Vēl no rīta viņa žilģti skraidīja pa dzīvokli, mazgāja, tīrīja, dziedāja un smaidīja. No rīta viņa nejuta savu četrdesmit piecu dzīves gadu smagumu. Tagad tie visi uzgūlās viņas pleciem, un šķita, ka nozīvots tik daudz, pat nevar vairs saskatīt, cik aizritējis gadu.

— Juri, Juri, — atkārtoja Marta dēla vārdu un sāka pati sevi balsi, kā parādus pēdējos vientuļās dzīves gados, mierināt: Vēl jau nevar droši zināt. Es varēju viņu vienkārši nepamanīt. Viņš var būt arī kur citur.

Pie durvīm kāds klauvēja. Marta satrūcās, pacēla galvu. Istabā bija iegrūmisti tumsā. Varēja atšķirt vairs tikai logu, — tas rēgojās kā pelēks palags. Mēbeles — tumši plankumi, pieplakuši sienai. Laikam viņa, tā sēdēdama, bija iemigusi. Bet klauvējiens — vai tas bija, vai nebija? Marta nogaidīja. Klauvējiens atkārtojās. Bet Marta tomēr vēl ieklausījās, un tikai tad, kad klauvējiens atskanēja tik stipri, it kā kāds dauzītos pie pašas auss, piecēlās, tumsā sameklēja petrolejas lampu, iedēdza uguni un gāja uz durvju pusi. Kas tur varēja būt? Sirds triecēja... Juris, Juris! Nē, labāk neticēt! Šie pāris soļi pa gaiteni bija tik smagi... Kaut kur iekšā atkal iedegās cerības uguntiņa, un negribējās, lai tā izdzistu.

Bez vārda, bez jautājuma viņa atvēra durvis. Dzeltēnā gaismā pavidēja karavīra šinēli tērtās viriētas stāvs. Un piepeši dzeltēnā gaismā pārvērtās mīglainā šķidrā, Marta redzēja tikai karavīra stāva kontūras. Lampa viņas rokās sagrīlojās.

— Juri! — viņa gandrīz iekliedzās. Šai kliezēnā bija gan prieks, gan gaidiem iznēsātās sāpes. Bet karavīrs atsaucās krieviski:

— Vai šeit dzīvo biedre Mūrniece?

Sie vārda un balsis — parupja, sauca, bija kā apdullinošs vesera sitiens deniņos. Viņa stāvēja, turēdama lampu rokās, — tā grīlojās, te apgaismodama karavīru, te atkal atsādamā to tumsā. Viņa nevarēja izdabūt pāri lūpām nevienu skaņu. Bet tad viņa atpazīta, viss atkal nostājās savā vietā — bija vakars, bija krēsla, bija viņas dzīvoklis, durvis un nepazīstams karavīrs pie tām. Jura nebija.

— Vai jūs esat biedre Mūrniece? — atkārtoja jautājumu karavīrs.

— Jā. — Viņas balsis bija atsmakusi, viņa pameta ar galvu un izspieda caur lūpām šo īso vārdu.

Tad karavīrs spēra soli uz priekšu, Marta drusku atkāpās, pagāja sāpūs. Tagad viņa varēja skaidri saredzēt

to: liels, plečīgs, platu seju it kā taisnās līnijās, melniem uzaču lokiem. Nekā viņā nebija līdzīga Jurim. Kā viņa varēja kļūdīties?

— Es atnācu vecākā leitnanta Mūrnieka uzdevumā.

Marta mirkli klusēja. Nesaprata. Jautājot atkārtoja:

— Vecākā leitnanta?

— Jā, jūsu dēla, vecākā leitnanta Mūrnieka uzdevumā.

Lampa atkal sagrīlojās rokā.

— Vecākā leitnanta? — viņa vēlreiz, kā neticēdama, pārjautāja. Juris, viņas Juris, straujais zēns, mazais Juris, kuram matu viņa glāstīja, par ko viņa rūpējās, lai tas nesaukūstētos, viņa laikus paēstu, lai laikus dotos pie miera? Vecākais leitnants Mūrnieks? Pazīstamais, dienu no dienas lietotais uzvārds, saistīts ar šo vecākā leitnanta titulu, likās tik neparasts, it kā viņa to būtu izlasījusi iegravētu plāksnē uz svešām durvīm. Viņa vēl varēja iedomāties Juri citu vienkāršu ierindas karavīru pūlī, bet — vecākais leitnants, virsnieks?

Un lūk, viņi jau sēdēja istabā. Lampa nolikta uz galdā. Apkārt tai — bālgana, iedzeltena gaisma. Marta sēž puskrēslā, karavīrs — pie pašas lampas. Viņa nav paguvusi ne uzzināt karavīra vārdu, ne citu ko.

— Gvardes staršina Grigorijš Nikiforovs, — pateica savu vārdu karavīrs.

— Bet kur tad viņš pats? — bija pirmais jautājums, tikko viņi apsedās. Ciemniņš nopēma karavīra cepuri — lai viņu, nolika uz galdā.

— Nogērbiet šinēli, — teica Marta.

— Nav vērts. Man drīz jāiet.

— Nu, kā vēlaties. Ziniet, es tā viņu šodien gaidīju, skatījos katrā sejā. Citi satiek savus tuviniekus, bet mana Jura nav. Un es domāju, kas nu noticis, sā-

ku jau bēdāties, vairs neko necerēju, — piepeši valdsirdīgi sāka runāt viņa pati, gribēdama izstāstīt visu, ko šodien pārdzīvojis. Tad atkal aprāvās: Jā, bet kur tad viņš pats?

— Nekas sevišķs, — teica karavīrs. Viņš runāja pagausi, lēnām, it kā rūpīgi apdomājot izveidoja katru vārdu. — Karā jau visādi gadās. Un vecākais leitnants, viņš jau tāds ir — stingrs, ass, un kad pavēl, tad tūlīt jāizpilda; kaujā ne ar ko nerēķinās, karstgalvis, traucas pats uguni, rāda zēniem ceļu. Nu — ievainoja.

— Dzīvs? — atbildēja gvardes staršina Nikiforovs un pasmaidīja. — Nav ko uztraukties! Cik kara gadus katrs mēs esam dabūjuši šķembu ribās! Pagul pāris mēnešu — atkal vesels.

Pats pasmējās par saviem vārdiem, pakratīja galvu. Māte sēdēja sastingusi, gaidīdama — ko viņš vēl teiks. Ciemniņš palūdzā atļauju uzsmēkēt, viņa piekritot pamāja ar galvu, iznēmis no šinēja kabatas skārda kārbīnu ar tabaku, karavīrs sāka tīt smēķi. Arī šī vienkāršā nodarbošanās interesēja māti. Viņai šķita, ka, noskatoties tajā, viņa it kā iekļaujas dēla ikdienas dzīvē ar

visiem tās sīkumiem. Viesis runāja krieviski, vajadzēja vērigi klausīties katrā vārdā, lai nekas nepaliktu nesaprats. Bet savādi — šī valoda nelikās sveša, un pats stāstītājs, kas tikai nesen pirmo reizi bija ienācis šai dzīvoklī, arī nelikās svešs, viņš bija tā vecs paziņa, kas atgriezies no tāliem ceļojumiem.

— Jā, karstgalvis, — teica karavīrs. — Visapkārt dūc lodes, un zeme no šāviņu sprādzieniem sagriežas virpuļos, bet viņš ceļas visā augumā, sanīknots, stalts, pacel galvu un iet taisni uz priekšu...

Citi, varbūt, var noklausīties tādos stāstos un izjust tikai lepnumu par cilvēka cildenumu, bet mātes sirdi, dzirdot kaut ko tādu, kopā ar lepnumu radīsies arī citas jūtas: sasprindzinātās kā stīga triecēs katrs nervs, maigas sāpes aizsprostos kaklu, un asaras parādīsies krokstās.

— Juris? — it kā vaicāja, it kā iesaucās māte.

— Tas ir īpašs stāsts, tas man jums jāizstāsta, — teica ciemiņš. — Stāsts par to, kā mēs iepazīnāmies un kļuvām draugi.

— Jā, jā, — atbildēja Marta, un viņš sāka stāstīt, kaut arī nebija labs stāstītājs un šķetināja vārdus lēni, skopi, it kā gribēdams atrast tādas, kuri patiesi atēlotu visu pārdzīvoto. Taču mātei katrs vārds pārvērtās par tēlu, un viņa redzēja Juri karavīra šinēli, nobrīdētos, virsīgūgu.

— Tas notika nesen — šoziem, janvārī. Es tikko atgriezos pulkā pēc izveselošanās no ievainojuma. Jā, atgriezos, un, protams, kamēr gulēju slimnīcā, notikušas pārmaiņas — ieradušies jauni karavīri, vienība novietota citā frontes sektorā. Nu, bet man vieta pazīstama: mans dzimtais Kalpiņas apgabals un tieši tur, kur mums jāiet uzbrukumā — mans ciems, kurā esmu dzimis un audzis. Tad arī satiku leitnantu Mūrnieku — viņš toreiz bija vēl leitnants. Naktī ieņēmām iezes pozīcijas. Leitnants — vada komandieris, es — komandiera palīgs. Nu, naktī redzēt neko nevar — tumsā, tikai kad debesis uzliesmo raķetes, acu priekšā pavēras balts baigs lidenums un dzelonstieņu žogi. Rīta ausmā sāka ārdīties artilērija, sarāva dzelonstieņu žogus, uzara balto lauku. Iepretim mums žoga šāviņš arī bija izrāvis robu. Bet, varbūt, mēs drusku aizkavējāmies. Un nu, kad cēlāmes trieciēnā, iesprauslējās vācu ložmetējs un lodem aiznāgļoja mums ceļu. Divi bija paguvuši aizskriet līdz dzelonstieplēm, tos nogāza lodes, viņi uzkrita uz žoga. Mēs visi atkritām atpakaļ ierakumā. Un mirkli pieplaka zemei arī leitnants, bet tad cēlās, ne vārda neteicis, kluss un spītīgs, it kā viens uzpēdamies vissmagāko nastu. «Trakais!» — pazibēja doma manās smadzenēs. Bet kad viņš gāja tā, pacēlies visā augumā, pārdrošs, stīps, nevarēja neiet līdz. «Vēlms lai parau, tur priekšā taču mans ciems!» — teicu sev un pats nepamanīju, ka biju jau piecēlies. Jā, un pacēlās visi. Kā viesulis mēs izdrāzāmies cauri dzelonstieplu žoga sistajam robam, bet apkārt bija svina krusa; tā kā siena priekšā, — mēs izlauzāmies caur to, kā to izdārtījām, grūti pat atminēties...

Turēdams vienā rokā smēķi, ar otras rokas plaukstu viņš noslaucīja pieri, it kā vēl tagad tā būtu nosvīdusi no pārdrošā skrējiena.

— Tomēr vajadzēja atstāties. Vācieši piesauca palīgā artilēriju, ložmetēju kārtas kā izkaptis cirtieni cita pēc citas pārskrēja lidenumam. Mēs nogulāmies sniegā, šāviņu sprādzieni izraktajās bedrēs. «Tikai neatkāpties ne soli!» — sauca mums leitnants. «Mēs vēl iesim uz priekšu. Nav ko baidīties. Paņemiet lāpstīnas, ierocieties zemē! Mēs vēl iesim uz priekšu!» Mēs visu dienu nogulējām uz kļaja lauka, sniegā. Visu dienu apkārt dārdēja kā zemestrīcē. Bedrēs uz mūsu pleciem krita melnas zemes pikas un balti cieti ledus gabali. Mūsu lielgabali gāza uz vāciešiem zālvi pēc zālves, bet vācieši nemitējās un mēs nevarējām pacelt galvas un gulējām kā piesaluši. «Biedr leitnant, celsimies un iesim uz priekšu, lai vai kas, tikai vienreiz cilvēks mirst,» — mēģināju pierunāt leitnantu. Viņš palūkojās mani nīknām acīm. «Vai tā kāds karo, staršina? Mums jāņem ciems, bet tu gribi doties pašnāvībā.» Viņa lūpas bija zilas, un vaigos kā mazas sīdraba naudas ripas bija iespiesti balti plankumi. «Biedr leitnant, jūs nosaldēsiet vaigus,» — es sauca, un viņš pakēra sniegu un sāka berzēt vaigus, līdz tajos atkal iedegās sārums. Tad leitnants sakoda lūpas sāpēs, bet acis kļuva vēl nīknākas. «Niekš,» — viņš teica. Un mēs gulējām, salām un gaidījām, līdz atnāca tumsa un aprīma lielgabalu dārdi. Tad leitnants pavēlēja mums izņemt granatas, un mēs klusi rāpāmies uz priekšu — lēni un uzmanīgi. Vismaz pusstundu mēs tā rāp-

mies. Dažkārt noribēja šāvieni, vācu postenis izšāva ložmetēja kārtu vai atkal balta un salta iedegās debesis raķete. Mēs pieplakām sniegam un gulējām kā nedzīvi. Atkal ķeurojamiem uz priekšu, pielavījāmies vācu tranšejām un metām granatas. Kas tas bija par troksni! Tranšejā atskanēja kliezēni, vaimanas. Mēs neredzējām viens otru, bet te vairs nebija ko gaidīt — es cēlos un lēcu uz priekšu kā tumsā bezdibeni, laikam citi arī tāpat. Pagadijās kāds ceļš, — šāvu. Visapkārt tranšejā bija dzirdami sitienu, šāvieni. «Uz priekšu!» — tumsā atskanēja leitnanta balss, un mēs izrāpāmies no tranšejas un skrējām tālāk, skrējām kā caur miglu, maz ko redzēdami. Pa ceļam pagadijās blindažas, metām tajās rokasgranatas un steidzāmies uz priekšu. Aiz muguras un no šnīem jau sākās šaudīšanās — sanīknoti spraudījās ložmetēji, gaisā kā satraukti putni cita pēc citas uzlidoja raķetes. Bet mēs jau jutām, ka pa mūsu pēdām traucas citas vienības, sēkas kņada, traka kņada naktis tumsā, un atgūvāmies tikai tad, kad bijām jau izskrējuši cauri ciemam. Vācieši bēga, nezinādami, no kurienes var sagaidīt nākamo triecienu. Tad leitnants pavēlēja mums ciema otrā pusē rakt ierakumus. Sniegs bija sasalis ledū, zeme — cieta kā tērauds. Visu nakti rakām nosvīdusi. Mazām lāpstīnām sitām zemi. Atausa gaisma, un mēs jau sēdējām ierakumos un bijām gatavi atstāt katru ienaidnieka prettriecienu. Jā, un no rīta mēs gājām apskatīt manu dzimto ciemu. Es un leitnants — mēs abi. Nekas daudz tur nebija palicis. Daža laba sēta, apkūpēvuši dūmeņi, kas kā melni pierkati pacēlās no baltajām sniega kupenām. Koki — arī melni, apdeguši, tie rēgojās kā baigi gūdeni. Aizvedu leitnantu uz vietu, kur kādreiz atradās manu vecāku māja — nekā tur nebija, pat sētas nebija, tukšs laukums. «Lūk, te esmu dzimis un audzis,» — teicu. Leitnants kļusēja.

— Kad gājām jau atpakaļ, — turpināja Nikiforovs, — no kāda pagraba izrāpās segā ietinusies veča sieviete ar pusēnu pie rokas. Kā neticēdama viņa noskatījās uz mums, un mēs neticējam savām acīm. Mēs piegājām tai klāt, viņa sāka raudāt. «Mīļie... dārgie...», — to tikai viņa spēja izteikt, pastiepa rokas, apskāva leitnantu, apskāva mani — skūpstīja un raudāja. Es nosaucu savu vārdu, vaicāju, kur palikuši visi cieminieki. Sieviete rādīja ar roku uz rietumiem un raudāja. «Aizdzīti...». «Nu, — teicu es, — to dienā leitnantam, — to es, biedr leitnant, nekad neaizmiršu, kā jūs cinijāties par manu dzimto ciemu. Sūtiet kaut ellē — visu jūsu dēļ izdārtī!» Bet viņš atbildēja: «Nekas, gan norēķināsimies. Vēl daudz kauju priekšā, būs vēl kauja par Rīgu, un tur mēs atkal iesim vienā ķēdē.» Tik nopietni, viņš to teica un, saraucis uzacis, skatījās uz rietumiem. «Labi, — atbildēju, — atbrīvosim arī Rīgu, biedr leitnant, nav jau vairs ilgi jāgaida. Un vai tagad jau mēs necērtam ceļu uz Rīgu?»

— Nu, lūk, — piebildā karavīrs, — es atnācu līdz Rīgai, bet viņu ievainoja Baldones mežos, kad mēs gaidījām bēgošos vāciešus. Vācieši slēpās mežos, un nevarēja zināt, kad atskanēs šāvieni, kad iedegties kauja. Rota, izvērsusies ķēdē, gāja pa mežu, un pēkšņi ietarkšējās ložmetējs. Leitnants pakrīta. «Puiši, uz priekšu, — sauca viņš, — neapstājieties, tas ir nieks!» «Niekš» — bija viņa iemiltoākais vārds. Kad atskrēju pie viņa sanrotā, vecākais leitnants pagriezā pret mani sanīknotu seju un arī teica: «Niekš, ne ievainojums! Ko tu atskrēji? Ej, dzirdi, es pavēlu, tur notiek kauja par Rīgu, ej, staršinab Gribēju attaisnoties, bet viņš atkal pavēlēja: «Ej!» Un tad vēl: «Kad būsi Rīgā, aizej pie manas mātes, saki, ka es driz ieradīšos». Mēs atvadījāmies, un es atkal gāju kaujā.

Stāsts bija pabeigts. Nikiforovs paskatījās uz savu jau izdzisušo smēķi, tad uz māti.

— Tā, lūk, iznāk: vienu ievaino, otrs iziet sveiks un vesels, — it kā atvainodamies viņš teica.

— Vai viņš smagi ievainots?

— Nē, nē, es jau teicu — nav ko uztraukties.

— Tiesām?

— Tiesām.

Tad Nikiforovs piecēlās.

— Nu man jāiet.

— Jau?

— Jā.

Arī Marta piecēlās.

— Es jums parādīšu gaismu, gaiteni ir tumsā, — viņa teica, — Paldies, ka ienācāt. Liels paldies! Es biju tā norūpējusies.

— Nekas. Tas jau bija mans pienākums, Ziniet — tos, kurus vieno kauju ugunis, tos nekā vairs nevar šķirt. Vecākais leitnants ciniņās par mana dzimtā ciema atbrīvošanu, un kopā mēs gājām cīņā par Rīgu. Mēs esam draugi — uz visiem laikiem.

Marta ieskatījās karavīra sejā. Tik tuva un dārga šķita šī seja, viss Nikiforova lielais, plečīgais augums. Jā, neredzamas, ciešas saites saistīja viņus. Viņš bija gājis ar Juri vienu kaujās ceļu un kļuvis tik tuvs kā otrs dēls. Neparasts siltums brieda Martas krūtīs. Tomēr šī diena bija atnesusi prieku, lielu prieku.

— Atnāciet vēl kādu reizi, — teica Marta. — Un... paldies par visu! — Viņa pastiepa rokas, apskāva karavīru un noskūpstīja — tāpat kā tur, tālajā Kalpiņas apgabalā ciemā krievu sievietē skūpstīja viņas dēlu.

ROBERTA PELŠES

45 darba gadi

Katru reizi, kad runājam par latviešu literatūras un mākslas marksistiskās pētniecības vēsturi, par latviešu marksistiskās kritikas izveidi, mēs nosaucaim Roberta Pelšes vārdu. Roberts Pelše (P. Roberts) ir viens no nedaudzajiem pirmajiem latviešu literatūras vērtētājiem, kas strikti pieturējies pie konsekvēnta šķiras principa ievērošanas, aplūkojot literatūru visumā, kā arī analizējot atsevišķus literatūras darbus. Viņš ir viens no pirmajiem Latvijā, kas izvirzījis šķiras kritēriju kā galveno visu mākslas veidu pētījumos. Ar pilnu tiesību var sacīt, ka latviešu marksistiskās literatūras un mākslas kritikas attīstība, kas tikko manāmi tiecās izmēģināt Jāņa Asara rakstos, isti sākās, Robertam Pelšem stājoties šai nozarē darbā. Un pēc tam tā guva tālāku attīstību Tautas rakstnieka Andreja Upiša grāmatās un agrī mīrusā Eferta-Klusa rakstos.

Roberts Pelše ienāca, mūsu latviešu literatūras un mākslas vērtētāju un kritiķu saimē 1901. gadā. Tas ir, laikmetā, kad Latvijā jau bija aizskanējis un apklusis «Jaunās strāvas» nestais (tiesa — sīkburžuāziski utopiskais) darba tautas modinājuma sauciens, kad tikko isti sāka veidoties latviešu proletariāta šķiras organizācijas (sākumā kā atsevišķi saliedēti strādnieku pulciņi), kad nelegāli Latvijā vai legali ārzemēs iznāca pirmie latviešu marksistiskās literatūras izdevumi, kas izplatījās strādniekos un inteliģencē.) 1899. gadā bija nodibināta «Vakareilopas latviešu sociāldemokrātiskā savienība», kas apgādāja Latvijas darba inteliģenci un strādniekus ar marksistisko literatūru. Fr. Rozinš emigrācijā jau izdeva žurnālu «Latviešu strādnieks» (vēlāk «Sociāldemokrāts»), nodibinot ciešus sakarus ar Ļeņina «Iskru», un Latvijas darba tautā dienu no dienas marksisma ideju noskaidrošana gāja dziļāku. Un, lūk, viens no marksisma ideju izdzīvinātājiem Latvijā šai laikā ir Roberts Pelše. Ar saviem rakstiem viņš veic lielu un ideoloģiski svarīgu darbu, parādot literatūras un mākslas šķirisko raksturu. Kā anatomu rūpīgi atsegdams te literāras grāmatas saturu, te teātra uzveduma, te glezniecības vai vispār kultūras veidojuma būtību, Pelše parāda viņa deģmē par labāku un taisnīgāku iekārtu kvēlojošajiem latviešu strādniekiem, latviešu darba inteliģenci un jaunatnei, ka visā cilvēces vēsturē, kopš pastāv šķiru sabiedrība, nav apolītiskas, bezidejiskas mākslas un literatūras. Un ikviens, kas to apgalvo, reizē ar to arī izteic savu šķirisko raksturu.

No pat 1901. līdz 1915. gadam latviešu progresīvajos legalajos («Laika balss», «Vārds», «Domas», «Izglītība» etc.) un marksistiskās partijas tai laikā nelegalajos izdevumos parādās P. Roberta raksti, kas palīdz izkopt darba laudim marksistisko pasaules uzskatu, noskaidrot un izprast savas šķiras apziņu. Viss kūsādams cīnītāja — jaunās sabiedrības un jaunās kultūras radītāja deģmē, Roberts Pelše publicē dzīli analizējošus rakstus par Raiņa dzeju (sevišķi par «Uguni un nakti»), «Šķiru principiem mākslā», «Ģeniju un šķir-

rām», «Aspazijas dramaturģiju», «Franču revolūcijas tikumiem un mākslā», «Kalpiem, saimniekiem un muižniekiem latvijā tautas dziesmās» un vēl citus. To saturs aptver lielu lielu daļu cilvēces kultūras problēmu. Ar mākslas pirmvēsturi, tas ir, izceļotās jautājumiem, sākdam, Pelše aizkar daudzus specifiskus jautājumus. Plaši analizē latviešu buržuāzijas savā laikā par «pāršķiru» sacerējumiem nosauktās skaidri šķiriskās tautas dziesmas un vispusīgi apskata tos latviešu literatūras sacerējumus, kuriem liela nozīme kā sabiedriski politiskiem, darba laudim svarīgiem sacerējumiem, piemēram, Raiņa «Uguni un nakti», «Zelta zirgu», Raiņa dzeju, «Kurp trauc Aspazijas varones» un t. t.

Andrejs Upišs, kura izdevumu («Vārds», arī žurn. «Domas») čakls līdzstrādnieks bija Roberts Pelše, savā «Latviešu jaunākās rakstniecības vēsture» izsaka par viņu sekojošu vērtējumu: «Marksists pēc savas pārliecības, viņš ar dedzību dodas mākslas pētījumos un analizē un vienmēr patur rokās marksistiskās kritikas mēraukli» (II sēj., 376. lpp.). Protams, daži tālāka R. Pelšes raksti, no mūsdienu zinātnes viedokļa un izpratnes raugoties, nav bez trūkumiem. Tai laikā Rob. Pelše vietumiem kļūdāmi atzīst lielo literatūras klasiķu un lielo mākslinieku darbus galvenokārt par valdošo (tas ir, proletariātam naidīgu šķiru) ideoloģijas veidojumiem, ko viņš pats vēlāk atsauc. Tomēr Roberta Pelšes 1901.—1915. gada rakstiem par mākslu un literatūru paliek vēl liela nenovērtēta nozīme latviešu marksistiskās kritikas un kultūras vēstures jautājumos.

Kopš 1916. gada Roberts Pelše strādā krievu, vēlāk krievu padomju izdevumos, gan publicēdams grāmatas, atsevišķus apcerējumus, gan rediģēdams periodiskus izdevumus mākslas un kritikas laukā Vissavienības mērogā. Pēc Padomju Latvijas nodibināšanās 1940. gadā P. Roberts (nu gan jau kā R. Pelše) ir atkal čakls latviešu literatūras kritikas un mākslas jautājumu analizētājs. Viņš it kā pārmetis tiltu no pirmās latviešu marksistiskās kritikas un vēstures tapšanas dienām, gan drīz pirms pus gadsimta, uz mūsdienu padomju spraigo dzīvi. Starp pēdējā laikā R. Pelšes darbiem sevišķi jāpiemin Raiņa «Uguns un naktis» analīze (1940. gadā laikrakstā «Padomju Latvija»); «Latviešu rakstniecība Tēvijas karā» (alman. «Karogs» 3), Andreja Upiša trāģēdija «Spartaks» (alman. «Karogs» 2), «Vācu šovinisma saknes» («Karogs» 1/2, 1945.) un vēl citi raksti periodikā.

Roberts Pelše dzimis 1880. gada 15. oktobrī Jelgavas apriņķī, Elejas pagastā. Beidzis krievu augstāko sabiedrisko zinātņu skolu, mācījies vēstures institūtā, augstākajos mākslas vēstures kursos Parīzē, Darblaužu kolēžā un Ekonomiskajā institūtā Londonā.

Roberts Pelše atrodas mūsu slavenās boļševiku partijas rindās kopš 1898. gadā. Ar 1905. gada pavasari viņš ir profesionāls partijas darbinieks — propagandists, kas veic lielu ideoloģiski organizatorisku darbu Latvijas sociāldemokrātiskajā (boļševiku) partijā; daudz referē nelegalās sapulcēs, sanāksmēs. Aktīvi piedalās 1905. gada revolūcijas darbā Latvijā. 1906./7. gadā Robertu Pelši cara valdība tur ieslodzītu cietumā. No cietuma iznācis, viņš atkal iesaistās revolucionarajā darbā. Partija Rob. Pelšem uztic visai atbildīgu uzdevumu. Viņš ir gan Jelgavas, gan Liepājas, gan Rīgas, gan arī Maskavas partijas pilsētu komitejas loceklis, Latvijas sociāldemokrātijas CK lo-

ceklis, V partijas kongresa delegāts (Londonā 1907. gadā) un t. t. Laikrakstos darboties Pelše sāk jau 1895. gadā, bet isti profesionāla literatūras un mākslas pētnieka kritiķa darbam pievēršas 1901. gadā. Kopš tā laika Roberts Pelše nenoguris strādājis, pētot šos jautājumus, noskaidrojot marksistiskās mākslas teoriju. Darbojamies Maskavā pēc Lielās Socialistiskās Oktobra revolūcijas, Roberts Pelše organizējis un vadījis žurnālus «Sovetskije iskustvo», «Derevenskij teatr» un «Repertuarņij bjuletēn» (1924.—30. g.). KPFSR Izglītības tautas komissariātā no 1924.—1930. gadam Rob. Pelše vada mākslas nodaļu, ieņemdams galvenās repertuāra komisijas priekšsēdētāja posteni.

Sākot ar 1919. gadu, Roberts Pelše nepārtraukti darbojas kā augstskolu mācības spēks Maskavā, vēlāk arī Taškentā, lasīdams lekcijas mākslas, teātra un literatūras vēsturē, mākslas teorijā, marksisma ģenīnisma pamatjautājumos un vēl citos priekšmetos.

Ar 1944. gadu Roberts Pelše darbojas Latvijas Valsts Universitatē kā filoloģijas fakultātes dekans un profesors mākslas vēstures katedras vadītājs, bet ar Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas institūtu nodibināšanās brīdī 1946. gadā — arī Zinātņu Akadēmijā kā ZA Folkloras institūta direktors. Ļeņina un Staļina partija un Padomju valdība augstu novērtējusi Roberta Pelšes nopelnus. Viņš apbalvots ar Darba Sarkanā Karoga ordeni, bet Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidijs piešķir viņam Nopelniem bagātā kultūras darbinieka nosaukumu.

Robertam Pelšem tagad aizrit 45 spraiga darba gadi literatūras un mākslas laukā. Viņa galvu rotā sirmu matu vainags, bet savos vārdos un rakstos viņš ir tādas pašas deģsmes pilns, tikpat kvēli aizstāv lielos šķiru principus un literatūras un mākslas jautājumus kā 1901. gadā, darbu sākot. Un mēs no pilnas sirds varam novēlēt Robertam Pelšem arī turpmāk atrasties partejiskās un idejiskās mākslas cīnītāju pirmajās rindās!

Jānis Niedre

Krievu muzikas simfonisks koncerts

Filharmonijas un Radiokomitejas simfoniskie koncerti pirmdienās notiek iepriecinoši regulāri, pamazām ieaugdami mūsu muzikas dzīvē. Kārtēji simfoniskie koncerti ir visai svarīgi muzikāli kultūras audzinātājs faktors, kā izveidošanai jāvēlta visdziļākā interese tiklab mākslinieciskajiem un organizatoriskajiem spēkiem, kas saistīti šai darbā, kā arī plašai sabiedrībai. Līdzšinējos koncertos esam dzirdējuši vairākas interesantas programmas, kuru atskaņojumu tomēr dažkārt nevēlami ietekmējuši zināma paviršība, darba steigums. Koncerti atbalsosies publikā; par tik, par cik tajos būs patiesi augsts mākslinieciskais līmenis; tā iegūšanai jāvēlta maksimālas pūles.

Svaigu, aktuālu programmu sniedza pēdējais simfoniskais koncerts diriģenta Turkenijas PSR Nopelniem bagātā mākslas darbinieka Sergeja Orlanska vadībā. Skrajbina Otrā simfonija pie mums pazīstama mazāk nekā viņa Trešā un Ekstazes poema. Skrajbina, kas pieder pie lielākajiem muzikālās valodas revolucionāriem, ko nodarbināja domas par jaunās sintētiskās mākslas formas radīšanu, savā otrā Do-minora simfonijā, kas sarakstīta ar viņa trīsdesmito gadu sākumu, ir vēl romantisku kaislību vārds. No simfonijas verd liesmains nemiers, sabangotas jūtas,

Jēkabs Vitoliņš

Jaunākais kino žurnāls

Rīgas kino kronikas studijas jaunizlaistais kino žurnāls iepazīstina skatītājus ar slavenajiem Rīgas stikla ražotājiem — fabrikas «Sarkandaugava» meistariem — furkistiem b. b. Zņaimā, Namavīru un Kidzīnu, kuri 22. septembrī uzstādīja Vissavienības rekordu stikla ražošanā, dodot stundā 93 kv. m stikla. Pēc nedaudz dienām izcille Rīgas stikla ražotāji, kā zināms, uzstādīja jaunu rekordu, sasniedzot 100—102 metrus stundā, par ko saņēma PSRS Ēmvmateriālu rūpniecības ministra L. M. Kaganoviča pateicību.

Tālāk kino žurnāla redzam jaunierīkoto Rīgas automobiļu elektrisko piederumu rūpniecību, kas saņēmusi 1500 darba galdu un kuru uzstādīšana noris straujā tempā. Veicot iekārtošanas darbus, fabrika ražo jau pirmo produkciju.

Par izcilo lūkstes apriņķa dārzkopī

Pāvilu Sukatnieku jau bijām lasījuši laikrakstos. Tagad šo slaveno dārzkopī novatoru dabūjam redzēt uz ekrana. Pāvilu Sukatnieks brīvā dabā izaudzējis 40 dažādu meloņu un 18 arbuza šķirņu. Līdz ceturtais valsts piecādes beigām b. Sukatnieks sava apriņķa dārzkopībai dos 75.000 augļu kociņu.

Jaunais kino žurnāls skatītājus iepazīstina arī ar Daugavpils elektrisko spēkstaciju un tās izcilākajiem darbiniekiem.

Visbeidzot uz ekrana redzam Latvijas PSR Valsts Universitātes mehanikas fakultātes studentu Kārlī Tomarinu un viņa līdzmodeli. Ar to b. Tomariņš šovasar Maskavā Vissavienības līdzmodelu sacensībā savā klasē ieguva pirmo vietu un uzstādīja jaunu Vissavienības rekordu.

Kino žurnāla režisors Nikolajs Kar-mazinskis. P. Sils

Sovchoza meitenes dzied

Jānis Pļaudis

Vakars Grāzijas telefāns iedus.
Darbs ir stēdzis caur dārzēm kā strauts —
Augļu saldais un saulainais briedums
Savākts grōzos un vēzumos krauts.
Rokas aprīms. Laiks atpātu vēsta:
Kalnu galos jau mākoņi zied.
Bet, lūk, meitenes balkonā sēstas,
Dienas darbam un Dzimtenei dzied.

Skan Ameri, skan Imeri,
Saucot «Mravalžameri!»

Dzied Tamara un dzied Natca —
Ļeņina jaunatnes zīme pie krūts —
Tā ir mācījis pats Rustaveli:
Dziesma skaistuma rozi plūc.
Dziesma nokāpj no augstumiem lejā,
Kalnu atbalsim sasaucošies,
Spulgo acis un sārtos sejas,
Staigā dāros, kur augļi birst —

Skan Ameri, skan Imeri,
Saucot «Mravalžameri!»

Dzied, pandura, lēkmi ar mani,
Tagad Gruzijā laimīgs laiks —
Draugos kachetieši un svani,
Skaidrots imereticu vaigs.
Vecie vairogi pamesti kalnos,
Senie cietokšņi pagātnē snauž,
Mēnesnič tur staigā alnī,
Jautri putni sev līdās auž —

Skan Ameri, skan Imeri,
Saucot «Mravalžameri!»

Šalko telefāns varoņu balsis.
Kam bij pretvaru baismu veikt;
Cilšu ienaidis, nu klintīs kalsti,
Vārds visgaišākais Gruzijai teikts.
Sakartvelo me genacvalli —
Visas tautas to tagad dzied:
Tavā šūpulī izaudzis Staļins,
Viņā cilvēces brīvības sirds.

Skan Ameri, skan Imeri,
Saucot «Mravalžameri!»

Paskaidrojumi: Ameri — austrumu Gruzija, Imeri — rietum Gruzija, «Mravalžameri» — mūžīga slava, Rustaveli — slavenais 12. gadsimta gruziņu dzejnieks, Pandura — tautas muzikas instruments, Kachetieši, svani, imereticieši — Gruzijas novadu ļaudis, Sakartvelo — Gruzija gruziņu valodā, Genacvalli — visumļākā.

VAKARS KALNU KOLCHOZĀ

(No Gruzijas piezīmēm)

Dažus kilometrus uz rietumiem no Gori pilsētas celš vijas arvien augstāk un augstāk.

Ir pievakare. Mūsu mašina, piedzīvojuša šofera, demobilizēta karavīra vādītā, traucē gar pašu krauju malu, pa šauru ceļu, kas uzved kaut kur augstu, zilgmes un mākoņiem segtu kalnu grēdu virsotnēs. Ainavas aplūkošanā iegrūmūši, mēs bieži aizmirstam pieliekties, izsargāties no dienvidu koku zariem, kas nokarājas pār kraujām.

Mūsu ceļa mērķis — Gori rajona Atēni kolchozs. Pa uzturēšanās laiku Gruzijā gruziņu padomju rakstnieki mums, pārējo republiku rakstniekiem, kas piedalījāmies viņu kongresā, sarakstīja vairākus izbrāukumus. Dažas dienas uzturējāmies Kachetijas novadā, iepazīnāmies ar Clandali vīnrūpniecību, ar kolehožu saimniecībām, laudim, viņu darbu. Bet ja šis rindas vispirms rakstu par Atēni, tad tam ir savs iemesls.

Pēc saulrieta mašīna ātri satumst. Kamēr vēl gaišs, kalnsa pietur, lai mēs izmantotu gadījumu un aplūkoju viedu no Gruzijas ievērojamākajiem 7. gadsimta vēstures pieminekļiem — Atēni templi, par ko jau dzirdēju Tbilisi — Valsts seno arhitektūras pieminekļu muzejā. Tā ir lieliska, teicami saglabājusies celtnes ar īpašiem fresku gleznojumiem uz sienām. Par šīs vēsturiskās celtnes arhitektūras un mākslas vērtību, kas norāda uz gruziņu seno un augsto kultūru, atliek rakstīt specialīstam. Tādu pieminekļu, sevišķi Rietumgrūzijā, visai daudz. Tāpat sastopams daudz kalnu cietokšņu un piļu mūru,

kas liecina par gruziņu tautas varoniģo pagātni, ilgo un nemīlīgo cīņu pret svešzemju iebrucējiem un apspiedējiem, cīņu par savas zemes brīvību.

Kamēr mani pārējie cēla biedri vēl kavējās tempā iekšienē pie senajiem gleznojumiem, es laukā uzskāru ar partijas rajona komitejas sekretaru b. Samsiani. Klausos viņa stāstā par rajona kolchoznieku pasaizliedzīgo darbu, par viņu uzdevumiem un nodomiem ceturtaijā piecāde, par to, kas jau veikts un vēl veicams. Bez viņa un pārējo gruziņu biedru paskaidrojumiem man daudz kas būtu pagājis mazāk ievērots un novērtēts. Jo te, kalnu ciemos, ļaudis gan ir laipni un viesmīlīgi, bet skopji vārdos, tie vairāk mil paveikt nekā par savu darbu un sasniegumiem klāstīt. Šī čaklība un darba mīlestība sastopama ik uz soļa.

Dienas gaitas jau nobeigtas, bet pa kolehožu viņa lauku vēl staigā agromons, rūpīgi vērodams un apsvērdams jauno ražu, gans pacietīgi gaida, kad strautā padzeries lielais ganāmpulks, šoferi ilgi labo un sagatavo kolehoza mašīnas, lai rit nekās nekavētu nodot valstij novedas. Tu jūt, ka katrs kolchoza saimnieks loceklis no maza līdz lielam dzīli apzinās sava darba vērtību un nozīmi, ka no tā, kā tas paveikts, atkarīga viņa labklāģība un visas tautas dzīve.

Šis morālī augstās īpašības pret darbu, pret socialistiskās sabiedrības pīnākumiem Gruzijas darba ļaudis attīstījuši padomju iekārta, Ļeņina un Staļina partijas celās idejas par nesav-

liģu kalpošanu savai tautai un dzimtenei.

No aizas, kur salkdama pār akmeņiem plīst dzidra kalnu upe, nāk gruziņu jaunavas, nesdamas uz plicēm slaidas, vēsu ūdeni pildītas krūzes. Viņas nāk dziedādams, un dziesmas atbals aizskan tālu, augstu kalnos. Mana dzirdē uztver kādu tuvu un dārgu vārdu, ko vienādi izrunā visās mūsu plašās Dzimtenes daudzajās tautās. Tā ir dziesma par lielo Staļinu, par cilvēku, ko ar bezgala cieņu un mīlestību piemin ikviens padomju cilvēks, vienai kādā malā viņš dzimis.

Es palūžu partijas sekretaru pārtulkot meitenu dziesmu krieviski. Tās beigu rindas skan: «Pat ja saule, mēness aizkavētos, Tava gaisma vienmēr spīdēs mums». Tā ir viena no neskatītajām dziesmām, kas pateicas Staļinam par gruziņu tautas brīvību un laimīgo dzīvi.

Katrs gruziņš, bet it sevišķi Gori rajona darba ļaudis, ir neizsakāmi lepnī uz to, ka viņu republikā, viņu novadā dzimīs lielākais cilvēks, padomju tautu vadonis un tēvs, kura ģenījs vada mūsu valsti no uzvaras uz uzvaru, pretī arvien pilnīgākiem sasniegumiem, pretī arvien laimīgākai cilvēku nāktnei — komunismam. Bet savā lepmumu, savu cieņu un mīlestību vadoņim tie apliecina darbos, vienmēr un visos apstākļos apzinīgi izpildīdami partijas un valdības uzdevumus. Tā tas bija Tēvijas kara bargajās dienās, tā tas notiek pašreiz, cīņā par Staļina ceturtais piecādes izpildīšanu.

Par to mums nosvērti stāsta arī partijas rajona komitejas sekretārs.

Šai ziņā viena no pirmajām vietām pieder Atēni kolchozam, ko vada Tēvijas kara dalībnieks b. Čkrišvili. Pirms vakariņām mūs iepazīstina ar plašo, teicami nostādīto saimniecību.

Ciems atrodas starp divām kalnu grēdām, pie aizas, pa kuru steigž ātra kalnu upe. Ceļa abās pusēs sējās pusotra un divstāvu gaiši apmetas mājas ar balkoniem, kur pēc dienas darbiem atpūšas un vakariņo kolchoznieku ģimene.

Galvenās saimniecības nozāres — augļkopība un lopkopība, audzē arī kukuruzas un kviešu kultūras. Dāros koki likst no firziņu, granātu, no dažādu šķirņu bumbieru un ābolu smaguma. Vinogu laukā stādus liec līdz kilogramam smagi ogu ķekari. Pa nokalnēm ganās lieli aitu un kazu bari, redz daudz un dažādu māju putnu.

Maldīgi domāt, ka visa šī bagātība dabas nopelns, uz ko smaidīdams aizrāda kolchoza priekšsēdētājs. Viss tas gadiem ļaužu, kopts un audzēts, prasījis un prasa daudz darbu un pūli, ko uz tīdu varēja izaudzēt vienīgi padomju varas laikā, socialistiskai lauksaimniecības sistēmai nodibinoties.

Ne vēlī kolchoza sistēma bija viens no galvenajiem faktoriem mūsu Dzimtenes brīvības nosargāšanā, uzvaras izcīnīšanā pār ienaidnieku. Lieki nopelni te arī gruziņu zemniecībai, tās darbam, kas Tēvijas kara patīdzēja valstij apgādāt Sarkanu Armiju ar visu nepieciešamo.

Laukā jau krieni satumsis, kad sēstamies pie vakariņu galda, uz kura netrūkst visā Padomju Savienībā izslavēto un iecīnīto Gruzijas vīnu.

Te pirmo reizi bija izdevība plašāk un dziļāk iepazīties ar gruziņu tautas

radošo garu, vērot no tautas nākošos talantus. Tikai padomju iekārta, kur darbs vairs nav verdzība, bet varonības un goda lieta, kur cilvēks ir brīvs un saimnieks savā zemē, tautas mākslā, tās radošajām tieksmēm dotas visplašākās iespējas. Šo patiesību novērojām visur, kur iepazīnāmies ar gruziņu dzīvesprieco jaunatni, kas sevišķi mil dziesmas, dejas, muziku.

Jaunavas, kas, nākot no avota, tik pacīlāti dziedāja par Staļinu, nebija vienīgās, kas mani savaldzināja un lika izjust gruziņu dziesmu garu un pievilcību. Tikpat daļām balsim tautas dziesmas vakarā skandināja māsas Lisasvili, no kurām jaunākajai bija tikai deviņi gadi.

Dziesmās, ko dzied gruziņu tauta, skan saulains dzīvesprieks, ticība un palāvība nāktnei, tās slavina tautas varonību, darbu, tās apzied padomju iekārta, kas atbrīvoja Gruziju no gadsimtu verdzības un apspiestības un deva iespēju brīvu veidot dzīvi un nacionālo kultūru.

Mani aizkustināja tā lielā tautu draudzība, kas mīl gruziņu tautā, viņas darba ļaudis, viņas inteliģencē, padomju tautu draudzība, kas ir stiprākā kila visām mūsu uzvarām.

Atēni bieži jo bieži tika minēts arī Latvijas vārds, cildināts mūsu tautas darbs, māksla un kultūra.

Kāda gruziņu tautas pasaka stāsta par jaunāko māsu, kas ģimenē ir vismīlākā. Un, lūk, šo cildeno padomju tautu saimes jaunākās māsas milu un draudzību mums izrādīja visur.

Vēlā stundā atvadījāmies no viesmīlīgajiem kolchozu ļaudim un pa Gruzijas kara ceļu atgriezāmies Tbilisi, paturēdami sirsniģas atmiņas par sīrādīgo, draudzīgo ļaužu saimi.

ARVĪDS GRIGULIS

četrdesmitgadnieks

12. oktobrī Arvīds Grigulis atskatās uz 40 mūža gadiem, bet pēc dažiem mēnešiem paies 20 gadu, kopš rakstnieks sācis savas literatūras gaitas (viņa pirmais dzejolis iespiests 1927. gadā). No skumju, dažbrīd pat skeptisku dzejoļu autora izvērties spēcīgs un ražīgs padomju dzejnieks, prozaikis, dramatiķis un literatūrteorētiķis.

Arvīds Grigulis ir Ziemeļvidzemes darba zemnieka dēls, dzimis 1906. g. Limbažu apkārtnē. Te aizrit nākamā rakstnieka zēna gadi. Jau tēva mājās viņš mācās cieniņ darba un zināšanu lielo nozīmi cilvēka dzīvē.

1925. gadā pārnākot uz patstāvīgu dzīvi Rīgā, Arvīds Grigulis iestājas augstskolā un kādu laiku studē dabas zinības, vēlāk tieslietas un 1937. gadā iegūst tiesību zinātņu kandidāta grādu, bet buržuāziskās iekārtas apstākļos tomēr spiests pēlīties kā pasta ierēdnis. Viņa pirmie dzejoļu krājumi ir mazas grāmatīņas: «Reportiera piezīmes» — 1929. gadā, «Imitācija un sirds» — 1931. g., psiholoģiskā poema «Nogurušo namā» — 1931. gadā, bez tam vēl viencēliens «Logs uz priekšpilsētu» — par Kārli Marksu. Tā vēl ir individuāla pārdomu un subjektīva lirika, dažviet pat ar literāra manierisma pieskaņām. Taču arī tajā lāgiem jau pazib skarba nemiera šalts, asas rindas par buržuāzisko sabiedrību; tas Griguli tuvina strādniecībai.

1940. gadā, pēc padomju varas nodibināšanās, Arvīds Grigulis tūlīt sāk aktīvi piedalīties latviešu padomju literatūras radīšanā. Kā dzejnieks viņš pilnīgi atjaunojies, atbrīvojies no kādreizējā individuālā subjektivitātes un pesimistiskajām noskaņām. Garākā dzejoli «Stājina traktorī» un nepabeigta poēma «Sarkanās zvaigznes pilsētā» skan cildens, aktīva romantisma apdvests patos, kas izteic atbrīvotā cilvēka prieku. Viņš pievēršas arī himniskā retoriskajam žanram, ko turpina atstāt kara gados.

Sākoties Tēvijas karam, Arvīds Grigulis atrodas to latviešu vidū, kas uz laiku atstāja dzimteni, lai piedalītos cīņā par tās atbrīvošanu. Pirmajos kara mēnešos kopā ar Jāni Sudrabkalnu, Valdi Luksu, Frici Rokpelnī, Kārli Kraulīnu un citiem latviešu padomju rakstniekiem viņš dzīvo Chalturīnā un Uržumā. Jau toreiz Arvīds Grigulis raksta kaujinieciskas rindas:

Dzirdiet tēvi, sūnu klātos kapos,
Debess pamalē jau atkal vācu suņi
rej...

Laiks ir dēliem uguns mīlnām jozties,
Ienaidnieks kad lozmetēju rīklēm rej.
(Gadsimtu naidis)

1941. gada rudens pusē Arvīdu Griguli sastopam latviešu strēlnieku nometnē Gorochovecā. Kopš tā laika viņš nav vairs novilcis karavīra tēru līdz Latvijas atbrīvošanai, izstāģādams kopā ar latviešu gvardes divīziju visu garo un grūto kauju ceļu. Vienu laiku nometnes periodā Grigulis ir vienkāršs sakarnieks radists. Pārnācis vakaros no mācībām, viņš raksta kara dzejoļus. Te mazās krāsniņas atgaismā radies arī viņa pirmais kara stāsts «Māja zem sūrābeles» un spēcīgais dzejolis «Latviešu strēlnieku vēstule Stalīnam», ko var uzskatīt par visu latviešu karavīru deklarāciju un kaujas gribas apliecinājumu. Pēc pirmajām divīzijas kaujām pie Maskavas Arvīds Grigulis kopā ar pārējiem rakstniekiem frontiniekiem strādā kā kara korespondents «Latviešu strēlnieka» redakcijā. Mazās avīzītes lappusēs bez daudzajiem kauju aprakstiem un korespondencēm ar Arvīda Grigula parakstu atrodam lielu daļu viņa dzejoļu, kas atsaucās visaktuālākajiem notikumiem frontē. Visa viņa kara lirika un stāsti radušies zemniecā, teltnē vai vienkārši klajā laukā. Atcecos 1943. gada rudenī, kad divīzija atrodas atpūtā pie Vecās Ramuševas, kopā ar Jāni Grantu un Arvīdu Griguli kādas dienas mitinājāmies nelielā tumšā pirts piebūvē. Nereti mūsu «kabinets» pieplūda ar garaiņiem, kas atdzīstot augu dienu pilēja uz galvām. Te radās dzejolis par slaveno snaiperi Moniku Meikšāni. Līdzīgos apstākļos radušies arī daudzi citi darbi.

Savai pirmajai kara dzejoļu grāmatīnai, kas iznāca 1943. gadā Maskavā, Arvīds Grigulis devis zīmīgu nosaukumu — «Zemniecā». Tas raksturo vietu un laiku, kur un kad šis cietās, skanīgās dziesmas sacerētas. Kā visiem latviešu padomju rakstniekiem, kas uz laiku atstāja dzimto zemi, arī Arvīdam Grigulim karš bija ne vien lielākā pārbaude, pārdzīvojums, bet arī labākā politiskās audzināšanas skola. Te arī Arvīda Grigula talants guva īsto kalumu un rūdījumu, neatveramu pieredzi, kas tik nepieciešama turpmākajā darbībā. Tur dzejnieks mācījās pazīt to vīru cilti, par kuru 1945. gadā varēja rakstīt, ka tā «Līdz krūtīm purvā, ēdot priedes mizu, kļuva dzelzī radā. Šis spēks lai sirdij gaisma mūžos jums, šī saule lai jūs vada». Te konkrēti runāts par 1942. g. pavasari pie Starajas Rusas, kad divīzija vairākus mēnešus atradās palu ūdens un pa daļai fašistu ielenkuma lokā, palikdama uz laiku gandrīz bez pārtikas piegādes, un tomēr morāli nesalūza, bet turpināja cīnīties. Redzot šos pašizliedzīgās varonības piemērus, Arvīds Grigulis par

galveno literārā darba uzdevumu uzskata visu to attēlot savos darbos. Laidis, kas bridūši caur uguni un ūdeni, ir arī viņa stāstu galvenie varoņi. Tie ir vienkārši latviešu strādnieki, zemkopji un darba intelīģenti, kas frontē izauga par kara mākslas meistariem un kauju varoņiem.

Savu kara stāstu grāmatu Arvīds Grigulis arī nosaucis «Caur uguni un ūdeni», raksturojot cilvēkus un lielo vēsturisko laikmetu, kurā tie darbojās.

Pēc kara gaitām atgriežoties atbrīvotajā Rīgā, jau pirmajās dienās Arvīdu Griguli redzam aktīvā darbā. Kādu laiku viņš vada VAPP Dailliteratūras apgādu, lasa lekcijas par literatūru Latvijas Valsts universitatē, kur iegūst arī docenta grādu, strādā par dramaturgu Dramas teatrī. Daudzie sabiedriskie pienākumi rakstnieku nekavē sistemātiski turpināt darboties arī literatūras jaunrades un pētniecības laukā. Pievēršanās dramatiskajai nozarei devusi divas padomju komedijas: «Uz kuru ostu?» un «Kā Garpēteros vēsturi taisīja». Pēdējā rakstnieks zīmē šodienas lauku dzīves ainu, izsmej un atmāsko budžus un spekulantus, parādiidams tos kā neglābjamai bojā ejai nolemtus laudis. Viņa literatūrteorētiskie darbi rakstīti ar dziļu erudīciju un ietpātību. Šai laukā Arvīda Grigula spalvai pieder vairāki nopietni sacerējumi. Atzīmējama plašā studija par Tautas rakstnieku Andreju Upīti, Krievu padomju literatūras vēsture vidusskolām un virkne rakstu par atsevišķām literatūras problemām.

Padomju sabiedrība gaida no rakstnieka lielā padomju laikmeta cienīgus darbus, darbus, kas rādītu mūsu tautas varonību Tēvijas karā un viņas entuziasmu padomju dzīves atjaunošanā.

Edgars Damburs

Kultūras dzīve
REPUBLIKĀ

Latgales dramas teatris atgriežas Rēzeknē

Ar Mākslas lietu pārvaldes pavēli Valsts Latgales dramas teatris no Jēkabpils pārceļas uz Latgales centru — Rēzekni. Teatris pagaidām darbosies jaunatremontētajā Rēzeknes tautas namā.

Jauni kinoteatri

20. septembrī sāka darboties jauns kinoteatris Aucē. Atvērti kinoteatri arī Sabilē, Gulbenē un Iecavā.

Liepājas teatra viesizrādes laukos

Liepājas Muzikāli dramatiskais teatris viesojās Skrundas tautas namā ar Dž. Pristli lugas «Viņš atnāca» izrādī. Laides tautas namā teatris izrādīja A. Gļekova komediju «Trīniši».

Nikolaja Ostrovska atceres sarīkojums

28. septembrī, atzīmējot ievērojamā padomju rakstnieka cīnītāja Nikolaja Ostrovska 42. dzimšanas dienu, Ventspils 5. vidusskola bija rīkojusi rakstnieka piemiņai veltītu vakaru. Par Nikolaja Ostrovska dzīvi un darbiem runāja LĻKJS Ventspils pilsētas komitejas instruktors b. Cepeļevskis.

Ed. Grigam veltīts vakars

Ventspils Valsts muzikas skolas pedagoga grupa svētdien, 6. oktobrī, bija sarīkojusi lielā norveģu skapraža Eduarda Griga darbiem veltītu vakaru. Griga dziesmas dziedāja Albine Cīrule, Vijolnieks Johans Lukss atskanēja Griga Pirmo sonatu, bet klavieru kompozīcijas izpildīja pianists Petkevičs.

IZCILS SLAVU KULTURAS DARBINIEKS

Sakarā ar Ivana Vazova nāves 25. gadadienu, PSRS PRS Prezidijs aizsūtīja Bulgārijas rakstniekiem šādu vēstuli:

«Bulgārijas rakstnieku savienības priekšsēdētājam Ludmilam Stojanovam.

Bulgārijas lielākā rakstnieka klasiķa, jaunās bulgāru literatūras dibinātāja Ivana Vazova nāves 25. gadadienā padomju rakstnieki pievienojas šī izcilā slavu kultūras darbinieka piemiņas godināšanai Bulgārijā.

Ivana Vazova, dedzīgā bulgāru un krievu tautu draudzības tribuna vārds plaši pazīstams mūsu zemē. Viņam

atrodoties Krievijā, iznāca pasaules slavenais un slavu tautu lasītāju iemīļotais Vazova romans «Jūgā». Mēs atceramies Vazova karstās simpatijas pret krievu tautu, viņa milu uz krievu literatūru, ar ko viņš iepazīstināja arī bulgāru lasītājus.

Ivana Vazova lielais piemērs lai palīdz mūsu tautu draudzības un mūsu literatūru brālīgo sakaru stiprināšanai!

PSRS Padomju rakstnieku savienības Prezidijs aicina

Aleksandrs Fadejevs, Konstantins Simonovs, Boriss Gorbatovs

TEODORA DREIZERA ATRAITNES DĀVANA

PSRS Padomju rakstnieku savienība saņēma dāvanu no Teodora Dreizera atraitnes — rakstnieka pēcnāves masku, ko darinājis skulptors Edgars Simons (Holivuda).

— Es zinu, — raksta missis Dreizere, — ka, dāvinot jums šo masku, izpildī

Teodora Dreizera vēlēšanos, kas vienmēr ar patiesu sajūsmu izturējās pret Krievijas tautu un karsti vēlējās, lai augtu un stiprinātos savstarpējā saiprāšanās starp PSRS rakstniekiem un ASV rakstniekiem.

PADOMJU KINO MĀKSLAS PANĀKUMI

Starptautiskajā kino festivalā Kanānā, kas ilga 2 nedēļas, padomju kinematogrāfija guvusi lielu uzvaru, ieņemdama pirmo vietu pēc saņemto premiju skaita.

Festivalā, kurā piedalījās 26 valstis, četrās valodās demonstrēja 50 lielas un 86 īsfilmas.

Padomju kinematogrāfija saņēma 7 premijas — pirmo nacionālo premiju par filmu «Lielais lūzums», pirmo starptautisko premiju par labāko dokumentālo filmu «Berlīne», par labāko krāsaino filmu «Akmens zieds», par labāko populārzinātnisko filmu «Saules

cilts». Starptautisko premiju par hroniku ieguva padomju filma «Mūsu valsts jaunība». Pirmo starptautisko premiju par labāko scenāriju piešķirā Borisam Cirkovam par filmām «Lielais lūzums» un «Zoja». Par režisuru pirmo starptautisko premiju saņēma padomju režisors Michails Roms.

Otrajā vietā pēc saņemto premiju skaita ierindojās Francijas kinematogrāfija. Tālāk seko Amerikas, Čehoslovākijas un Anglijas kinematogrāfija. Sevišķi jāatzīmē franču filma «Kauja par sliedēm», kurā attēlota franču partizānu cīņa. Šī filma atzīta par labāko filmu festivalā.

DARBĪBAS TEMA*)

Savā «Vēstulē zaldatam, kas atgriežas no armijas» Džons Pristli runā par to pašu, par ko rakstīja savā stāstā «Trīs jaunos tēros». «Katrā zaldatā, — viņš raksta, — tagad cīnās divi spēki. Viens prasa pārkārtot visu, kas apkārt, otrs — iekārtoties un sākt dzīvot mierīgi dzīvi. Viens grib pārveidot sabiedrību, otrs tiecas norobežoties personīgā dzīvē».

Pristli bridina no kara pārnākušos angļu zaldatus, vidusmēra angļu cilvēkus, no miera noskaņojumiem. «Ja mēs nespēsim novērst trešo pasaules karu, — raksta Pristli, — tad drīz vien mums nāksies pusizsalkušiem mitināties pazemē, ražojot tikai gigantiskas raketes. Ja atkal miljoni cilvēku paliks bez darba, drīz vien sāksies šausmīgi sociāli apvērsumi... Pristli aicina tautu aktīvizēties, viņš prasa socializēt milzīgas rūpniecības nozares. Viņš pieprasa atvieglotumus «cilvēces saimē». Viņš ieteic atlaist konservatīvos vaļņonus, kuri iedomājas, ka viņi var vadīt arī modernus automobiļus tāpat, kā kādreiz vadījuši zirgus. «Vēlās vaļņonis un spēcīgais automobilis — tā ir nāvējoša kombinācija. Vai nu jāatstāj automobilis un jāatgriežas pie veciem kleperiem, vai nu jāatlaist pensijā vaļņonis un jādabū možs jauns šoferis...» «Es saku: atlaidiet vaļņoni... Pristli uzstājas pret tiem, kas «bēg no kolonas», pret rakstniekiem estetiem, kas vairās no aktīvas politiskās dzīves. Pristli runā par brīnišķīgo kolektīva darba paraugu Padomju Savienībā. «Lūdzu jūs, — Pristli aicina angļu zaldatus, — neiegrimstiet pārāk dziļi pazīstamajā angļu noslēgtībā («privācy»). Jūs mīlat dzīvot, jūs par to cīnījāties. Tāpēc dzīvojiet un turpiniet cīnīties par dzīvi.»

Un tomēr arī šai vēstulē, aicinot neaizrauties tikai ar sava personīgā lik-

teņa iekārtošanu, Pristli nedod kaut cik skaidru darbības programmu. Viņa aicinājumi brīžiem atgādina nodaļas no leiboristu priekšvēlēšanu kampaņas programmas, viņš neatsedz pašreizējās Anglijas sociālās preiškības visā dziļumā. Kādā citā savā rakstā «Slepenais sapnis» Pristli aicina angļus saglabāt sava gara iekšējo bagātību. «Nepretīgi, — viņš raksta, — ieteikt angļu tautai pelēku dzīvīti un rādīt tādu seju, it kā lieka sviesta mārciņa un jauns mētēlis padarījis mums 46. gadu ne sliktāku kā bija 1936. gads». «Lielbritānijā, — raksta Pristli, — ir lielu domātāju, dzejnieku un zinātnieku zeme, burvīga un sena sala, nevis tikai suņu medību un dubļainu šķērslu sajaukums».

Mazāk trivālas čivināšanas, vairāk pacilātas nopietnības, ikdienas darbu skaistuma izjūtas, vairāk brīvības izjūtas... «Ja arī mēs būsim materiāli nabagi, mums būs goda, gudrības un skaistuma pārpilnība...»

Ar rūgtumu Pristli raksta, ka angļos kļūst arvien mazāk pārliecības par to, kādu isti dzīves iekārtu viņi mīl... Uzticības instinkts noteikti dzīves iekārtai kļūst arvien vājāks. «Mēs negribot sākam just, ka esam ne tik daudz angļi, cik amerikāņi. Mēs neesam pilnīgi pārliecināti, kur mēs atrodamies un ko mēs gribam. Vecā angļu dzīves iekārta izzudusi gandrīz visur, izņemot amerikāņu filmas, bet jaunā angļu dzīves iekārta vēl nav radusies... Ar to izskaidrojams drosmes un dzīves spēku trūkums, kāds piemīt mums, salīdzinot ar amerikāņiem un krieviem. Mēs atgādīnam labu aktieri, kuram ledota bāla loma». Šai Pristli rakstā skan zināms pagurums un pat rūgtums. Jautājums par «darbību» Pristli sacerējums vēl nerod vajadzīgo atrisinājumu.

Cīņa pret «miera temu» spīdoši ieskanas viena no talantīgākajiem angļu rakstniekiem, austrālieša Džemsa Orlidža darbos. Par jaunām attiecībām

nākamajā pēckara pasaulē sapņo viņa romanā «Jūras ērglis», «Goda lieta», kā arī viņa novelu «Par daudziem cilvēkiem» varoņi, kas darbojas Anglijā, Norveģijā, Itālijā...

Orlidžs rāda stiprus un drošus laudis, kas cīnās pret vācu fašismu. Viņš izvirza ļoti asu angļu un austrāliešu cīņu temu Griekijā, pēckara attiecību temu Itālijā. Zīmējot grieķu partizānu, stipru un virišķīgu cilvēku portretus, viņš ar nīcinājumu runā par metaksistiem, par grieķu kvistlingiem. Viņš ar rūgtumu raksta par to, ka palīdzība grieķiem tiek sniegta ne tādā veidā, kā to prasa brīvības lieta. Lidotājs Džons Kveils, romāna «Goda lieta» varonis, sāk saprast, ka daudzi angļi izturas pret grieķiem ne kā pret ieroču biedriem, bet kā pret zemāku rasī, kura jāizmanto savas, angļu politikas interesēs. Kveilu satrauc daudzu angļu oficiēru mulķība un bezcerīgā individualitāte, kuri uzpūtiņi u snobiski izturas pret grieķu cīnītājiem. Orlidža romanā «Goda lieta» zināmā mērā jau iezīmējas angļu un grieķu attiecību asā tema. Kveils domā par to, ka tur, angļu virsējos slāņos, ne viss ir kārtībā, daudz kas būs jāizmaina pēc tam, kad beigsies karš.

«Pagaidiet, — saka Kveilam kapteinis Manns, — kamēr lieta nonāks līdz svitrai. Tad varēs kaut ko izdarīt, bet līdz tam laikam turpināties iepriekšējā vilcināšanās. Mēs pat nezinām, ko mēs aizstāvam un par ko mēs cīnāmies. Ka tik nodzīvot līdz tam laikam, kad mēs sāksim darboties.»

«Tā būs vienmēr, — saka kapteinis Manns, — kamēr viņi visi dabūs spērienu, vai arī kamēr Anglijā kaut kas notiks.»

Kādreiz Orlidžona varoņi arī sapņoja par to, kā tikai noturēties šai dzīvē. Noturēties tāpēc, lai iegūtu savu mazu individuālu labumu. Orlidža varoņi arī sapņo par to, kā palikt dzīviem, noturēties. «Kaut tikai nodzīvot

tik ilgi, saglabāties, neaiziet bojā... Bet nodzīvot līdz tam momentam, kad «mēs sāksim darboties», kad «visa šī kompanija (kas atrodas Anglijā) aizlidos pie velna.»

«Kaut tikai nodzīvot tik ilgi, kad sāksies», — sapņo Džons Kveils.

Sapņi par šo nākamo pēckara darbību palīdz Džonam Kveilam dzīvot un cīnīties. No Džemsa Orlidža jāgaida jauni darbi, kuros viņš pratis izvērst šo pēckara darbības temu un parādīt savus jaunos varoņus, darbības cilvēkus.

Radikalākie Anglijas rakstnieki ļoti saasinātā formā izvirza temu par cīņu ar reakciju Anglijas iekšienē, par nepieciešamību darboties.

Iru rakstnieks Džims Felans, romāna «Zaļais vulkāns» autors, uzrakstījis jaunu romānu «Arājs». Romāns atmāsko netirību, nevižību un cietsirdību, kāda mīt gīz «brīnišķīgās, nevalnīgās, gleznainās, vienkāršās angļu sādās». Šis romāns stāsta šausmu lietas par privatpašumu, par angļu zemes īpašniekiem. Daudzi izdevēji slavēja talantīgo romānu, bet uzskatīja to par pārāk dedzīgu un stipru, lai izdotu. Romāns vēl nav ieraudzījis dienas gaismu.

Džims Felans raksta: «Es neesmu no tiem jaunajiem rakstniekiem, kas nāk no angļu universitatēm un kuri raksta izsmalcinātas, tikai draugiem domātas grāmatas un rakstus. Es esmu vecs norūdīts partizāns, irietis, kurš māk rakstīt. Uz grāmatām es skatos kā uz lodēm un nevaru ciest, ka lodes iziet vējā.»

Felans, domājot par pēckara pasauli, daudz uzmanības veltī pieaugošajai Padomju Savienības nozīmei un ietekmei.

«Notika tā, — atzīmē viņš kādā savā vēstulē, — kā es pareģoju pirms septiņiem gadiem. Padomju Savienība iznāca no šī kara spēcīgāka nekā jebkad tajā laikā, kad angļu reakcija kļuva ievērojami vājāka... Jaunajai demokra-

tiskajai Anglijai, kura patlaban dzimst, vajaga vēl daudz piepūles, lai atbrīvotos no krāpniekiem un blēžiem, lai iemācītos eksistēt, nenozogot uzturu izsalkušajām koloniju tautām un celt demokrātijas sākumus pēc simtgadu ilgās liekulūšanas... angļu reakcija vairs nav tīģeris gigants, bet tikai šakālis. Par to jāpateicas vēsturei...»

Bez šaubām, ka angļu reakcijai vēl ir savi pārstāvji arī literatūrā, kuri uzstājas tādā vai citādā izskatā kā aktīvi britu imperialisma propagandisti.

Radikalākie angļu rakstnieki atrodas cīņas pozīcijā, ir par rakstnieku aktīvu piedalīšanos sabiedriskā dzīvē un cīņā ar reakciju.

Tomēr arī tagad vēl, saasinātajos pēckara apstākļos, parādās literāti, kuri rakstnieka uzdevumu grib ierobežot tikai tīras «nesavtīgās» mākslas darbu radīšanai.

«It sevišķi jāragās, — saka Tomass Eliots rakstā «Rakstnieks un Eiropas nākotne», — lai rakstnieka brīvība netiktu apdraudēta.»

Zurnala «Horizonts» redakcija jaunā, četrdesmit sestā gada problemām veltītā ievadrakstā kā vienu no saviem mērķiem uzskata cīņu par tiro mākslu. — «Māksla pati par sevi ir mērķis, dzīvo savu dzīvi un pati ataino sevi.»

Līdzīgas ir arī to angļu rakstnieku valodas, kuri tāpat kā agrāk aizstāv savas tiesības uz «zilonaula torni», kuri tāpat kā agrāk sapņo nošķirties no dzīves vētrām savā personīgajā ērtajā individualajā pasaulītē.

Tāda jautājuma nostādne ir bēgšana no īstenības, aiziešana no lielām un sarežģītām laikmeta temām. Labākā angļu rakstnieku daļa, protams, izraudzījusies darbības temu. Jādomā, ka šī tema tiks atrisināta ne tikai deklarāti vai retoriski, bet rādot jaunus, pozitīvus, pilnvērtīgus varoņus, kas organiski saistīti ar tautu, zina, par ko cīnīties un kā cīnīties.